

Цырендулма Дагбаева

Тугнын
талын аялганууд

Шүлэгүүд, оршуулганууд

Улаан-Үдэ • НоваПринт
2021

УДК 821.512.31
ББК 84 (2=642) бу
Д 14

«Буряад хэлэ Буряад Уласта сахин хүгжөөлгэ» гэхэн Буряад Уласай гүрэнэй программын хэмжээндэ Буряадай Уласай соёлой яаманай мүнгэн хангай дэмжэлгээр тус ном хэблэгдэбэ.

Книга издана при финансовой поддержке Министерства культуры Республики Бурятия в рамках реализации Государственной программы Республики Бурятия «Сохранение и развитие бурятского языка в Республике Бурятия»

Дагбаева Ц. Б.

Д 14 Түгнын талын аялганууд: шүлэгүүд, оршуулганууд / Ц. Б. Дагбаева. – Улаан-Үдэ : НоваПринт, 2021. – 224 х.
ISBN 978-5-91121-369-5

Зохёогшо шүлэгүүдэйнгээ согсолбори соо үе саг, ажабайдал тухай сэдхэжэ ябадаг эгээлэй эхэнэрэй ханал бодолнуудаар хубаалдана. Түрэнэн дайда, аба эжы, арад түмэн, инаг дуран, үри хүүгэд – эдэ бүгэдэ уран найруулгануудайн эхин булаг. Буряад эхэнэрэй хонгор сагаан сэдхэл, хэмжүүргүй тэсэбэри, хизааргүй этигэл найдал номой хуудаһанууд сооһоо эли тодорно. Оршолон дэлхэйн хара сагааниие, баяр гашуудалые адли тэгшэ тэбшэжэ, аажам даамайгаар тэрэ амидарна. Ажал хэрэг, гэр бүлэ гэхэ мэтэ ажаמידаралай юрьезн соо зай забһар оложо, досоонь гулгаһан алибаа мэдэрэлнүүдээ яруу найрагай баглаа болгон, булта зондоо, уншагшадтаа бариба гээшэ. Хүлээн абажа хайрлыт!

Данный сборник стихотворений знакомит читателей с раздумьями о времени и смысле жизни простой женщины-бурятки, проживающей в сельской местности. Автор, находя свободные минуты между рабочими буднями и нескончаемой домашней работой, торопится запечатлеть на листке бумаги порывы своих поэтических вдохновений. В итоге мы держим на руках впервые изданную книгу – букет бесхитростных, но проникновенных стихов, идущих от чистой души.

ISBN 978-5-91121-369-5

УДК 821.512.31
ББК 84 (2=642) бу

© Дагбаева Ц. Б., 2021
© НоваПринт, 2021

ОРОЛТО

УЯХАН СЭДЬХЭЛЭЙ БАГЛАА

«Түгнын талын аялганууд» гэнэн шүлэгүүдэй шэнэхэн согсолбори соёлой яаманай дэмжэлгээр хэблэгдэбэ. Анха түрүүшынгээ ном – уяхан сэдхэлэй баглаа бариһан уран шүлэгшэ Цырендулма Дагбаева Бэсүүр аймагай Шэбэртэ тосхондо 1958 оной апрелин 8 түрэнэн. 1975 ондо Хушуун-Үзүүрэй дунда хургуули түгэсхөөд, БГПИ-н түүхэ-бэшэгэй факультедэй ород хэлэ бэшэг ба литературын таһагта заочноор орожо хуралсаа. Галтайн интернат-хургуулида хүмүүжүүлэгшээр, Хушуун-Үзүүрэй Соёлой байшанда уран найханай хүтэлбэрилэгшөөр хүдэлһэн. «Талын наран» гэжэ арадай театрай найруулан табигша нүхэртээ хамта хүдэлхэдөө, олон мүрысөөнүүд болон наадануудта хабаадалсаа. Тиихэ үедөө нэгэнтэ бэшэ магтаалда хүртэжэ, сэнтэй бэлэгүүдые ба Баярай бэшэгүүдые тогтоон абаһаншье.

Цырендулма наһанайнгаа нүхэртэ Москвагай уран зохёолой ба соёлой дээдэ хургуулида хуралсахадань туһалжа, дүүргэтэрнь дэмжэлсээ. Хубилган шэнэдхэлгын 90-ээд онуудаар гэр бүлэдэнь хүшэр байдал тогтоһон. Аба эжын хойно хойноһоо аялжа, нүхэрын хүндөөр үбшэлбэ. Цырендулма бээ шангаар барижа, хүүгэдээ хургаха, тэжээхын тула дэлгүүр дээгүүршье наймаа эрхилээ юм. Зүгөөр хэдынэйшье сагта досоонь бадархан бэлигэй галхан унтараагүй, дүлэтэһэн зандаа бэлэй. Хүдөөгэй эхэнэрэй хэхэ ажал ехэ аабза, тиигэбэшье нэгэ зай забһар олоод лэ, «саарһаяа эрээлээгүйдөө» ханаагаа амардаггүй хэн.

1997 ондо республикын хэмжээнэй «Сагаан нара» гэнэн аялга дуунай мүрысөөндэ тэрэнэй «Түрүүшын дуран» гэжэ хүгжэмын зохёһон дууень Эржена Санжиева гэжэ дууша басаган гүйсэдхэжэ, мүрысөөнэй Гран-при шанда хүртөө һэн.

Мүн «Жэлэй эрхим дуун-1997» гэнэн мүрысөөндэ Ц. Дагбаева дипломантын үнэмшэлгэ абажа, зохёохы шуналда улам абтаһан.

«Буряад Үнэн» сониндо, «Морин хуур» сэтгүүлдэ саг үргэлжэ шүлэгүүдээ хэблүүлжэ ябаа. Түрэл тоонто байгааһин найхан шарай,

хүдөө талын арад зоной эршэ дүүрэн ажабайдал зохёогшын абьяас бэлигыг хэзээдэ дэгжээн байгаа.

Ходо сэдхэл ухаандаа
Хадуун ханажа ябахаш
Тоонто түрэл нютагаа,
Хүлөө шоройдоһон газараа.
Уужам энэ дэлхэй дээрэ
Ульгэрэй найхан орон бии:
Заган дабаанай үбэртэ,
Хайранга хадын хормойдо
Ая-ганга ургадаг,
Виндарья сэсэг задардаг.

Жэлэй дүрбэн сагай нэлгээн, ан амитадай, шубуу шонхорой амидарал һонирхол нэдэбынь эжэлүүдгүй татаал бээ. Таряан далай соогуур тамархан комбайнууд зэлэ татаад, сэсэгтэ нугаар хурса хажуурнууд шэнхинээд, аянай шубууд ганганалдаад, дуунайнь хүбшэргэй дайрангүй байха аал?

Алтан намарай үдэрнүүд
Аалихан һубарилдан ошоно.
Арюун агаарай амисхаал
Үдэрһөө үдэртэ хүйтэрнэ.
Уула хадата дайдамнай
Уняар манаар хушагдаа.
Мүрэн голой урасхал
Мүнгэн хуягаар баригдаа...

Аба эжы, элинсэг хулинсагуудтаа олон шүлэгүүдээ зорюулна. Тэдэнэй эрэлхэг зоригын ажалша малша абаринь, сэхэ сэбэр сэдхэлын үнэн зүрхэнһөө магтан түүрээгдэнэ.

...Сарюун сэдхэлэйм хүлгөөн,
Сагаан ханаанайм үргөөн

Аба эжйһээм эхитэй,
Алтан һургаалтайнь холбоотой...

Үльгэршэ үндэр үбгэдэй үни холын домог түүхые уг удамдаа дамжуулжа шадаһандань, сэдхэлээ доһолгон баясана. Урданай тэрэ домогуудые дотороо шэнгээн, «буурал сагай хөөрөөе» өөрөөшье домоглон дамжуулха хүсэлдэ абтаа. Тиигэжэ Түгнын голоор сууряатан үнгэрһэн хүлгөөтэ сагууд, түрын түүрэмэ үйлэнүүдтэ сэхэ хабаатай сухаришагүй зоригтой хүнүүд, зонтоёо адли хүрөөтэйгөөр хубилһан байгааалиин үзэгдэлнүүд тушаа уран үгөөр удхалан домоглоно.

...Саһан бордоһолно газаа,
Хиирэһэн һарын толондо
Сиидэгэр үүлэд һолжорно.
Хадын үбэрэй хаяагаар
Харахан табан тобшонууд
Томо боложо эхилһээр,
Табан шарга морид болон,
Саһа үрхирүүлэн дүтэлнэд.
    «Хахад һүнийн дунда
    Юугээ наашаа бэдэрээб,
    Ямар хэрэг гараба?»
Хүйтэн хүлһэн – нюргандань,
Шэрүүн бодол – ухаандань...
«Ум-дари-дудаари-дүри-суухаа!»
«Бодо, Чимитцу, хубсала!
Шулуутаһаа дууда!» –
Һөөлдэнхэй бүдэхи дуугаар
Шахан байжа хэлээд,
Нэгэ хүрэдэгөө абажа,
хүрэн газашаа гарана...

Доторой онсо мэдэрэл – инаг дуранда зорюулагдаһан шүлэгүүдынь уярал, баяр, гунигааршые дэлбэрнэ. Элитэ яруу найруулагша Петраркын

эдир залуу наһанһаа гансахан эхэнэртэ дурлажа, тэрэнэйнгээ арюун дүрье «Донна Лаурын амидыда» ба «Донна Лаурын нүгшэһэнэй удаа» гэхэн уянгата сонедүүдээр мүнхэлһыень, тэдэнь хэдэн зуун жэлэй туршада уншагшадай һонирхол татаһан зандаа. Мүн энэшье суглуулбариин шүлэгүүд соо нэгэнтэ хэндэшьеб дурлалбал, инаг гансаяа хэзээдэшье, амидышье, аялһаншье сагтань мартахагүй тухай дахин-дахин дабтагдаа. Хун шубуудай үнэн дуран эрхэбэшэ һанаанда орохо юм.

Долоон хабар харанагүйб шамайе,
инаг дурамни.
Дууланагүйб шинии зохид
уран хөөрөөе.
Долоон жэл соо нэнгэнэгүйб
шинии үргэн сээжэдэ.
Газаамнай сэсэглэнэгүй мойһон,
сахилзанагүй минии ажабайдал...

Алтан дэлхэйдэ алаяхан хүүгэдэй эхэ болоһон хүн юунтэйшье сасуулшагүй эхын нангин мэдэрэлдэ абтан ябадаг. Зохёогшо балшар хүүгэдтэ олохон шүлэгүүдээ зорюулжа, тэдэнэй ажамидарал ба ерээдүй тухайнь бодомжолон, үнэнтөөр һаналаа табина.

Алаяхан хүүгэдэй,
Аша, зээнэрэй түлөө
һанаагаа зобон
наманшалнаб.
Сүлөөтэй сагтаа
Сахилзалан бодолнуудаа
Саарһанда буулгажа
үрдинэб.

Ном доторхи найруулганууд хүүгэдэй гэнэн хонгор сэдхэлдэл мэхэгүй, мушхалаа, зангилаагүй, уншагшадтаа сэдхэлээ альган дээрээ барин нээжэ, сэхэ хөөрэлдэжэ байһаншуу. Ехэнхи ушарта шүлэгүүдээ табсантуулан табидаг ушарынь тон өөрын гэмэ мур хүлөө, түхэл маягаа бэдэрнэ ха гү гэхээр.

Цырендулма Дагбаева мэргэжэлтэ зохёолшон, зүжэгшэн бэшэшье бол, арадай театрта хүдэлжэ, шан абамаар гоё дуунууды зохёожо, Буряад оронойнгоо соёл болбосоролдо хубитаяа шадал соогоо оруулаа гэхээр. Саашадаашье булад гуурһаяа улам мүлижэ, хүдөө талын аялга, үльгэр домог шэнгээһэн дуу шүлэгүүдээ бэшэжэл байха гэжэ найдая.

...Хэдэн мянган жэлнүүдтэ
хангюурдана уртын
дуунуудаа...
Тэрэ дуунууд соонь
огторгойн мүшэдэй
эмнилгэ,
Хангалтаһан ая-ганга,
Бүхэ үндэһэтэй алтаргана,
үншэрһэн сагаан
ботогон...

Цырен-Ханда Дарибазарова

2021 оной февраль нара.

О СБОРНИКЕ СТИХОВ «МЕЛОДИИ ТУГНУЙСКОЙ СТЕПИ»

Мне подвернулась счастливая случайность познакомиться с рукописями поэтессы (это слово во многих случаях и по понятным причинам избегаю, но...).

В сборнике стихов «Мелодии Тугнуйской степи» видны размышления зрелого автора о жизни, о месте человека на земле. С первой строки чувствуются уважительное, бережное отношение к родному языку, глубокое знание обычаев и традиций народа и бесконечная любовь к родной природе, родному краю. Много внимания уделяется автором к окружающим: и к старым, и к молодым – ко всем людям. У неё особенно трепетное отношение к родителям, к матери. Воспевает самое прекрасное чувство в жизни человека – любовь, рисуя её особыми красками.

В отличие от многих авторов (пожалуй, большинства) неукоснительно соблюдает классическую технику стихосложения на бурятском языке, пишет в стиле мэтров бурятской поэзии. Местами в стихах прослеживается проза как жанр, но с глубоким философским содержанием, в форме стиха, с незыблемой внутренней поэзией. Бескрайние Тугнуйские степи, стада на них... Природа красива во всех своих четырёх временах. Автор размышляет о смысле жизни на земле, быстротечной жизни. И в этом состоянии обоюдной круговерти человека с природой высказывается мысль о том, что нужно успеть сотворить добро, постараться красиво жить, стать примером для молодёжи. Глубокое содержание её стихов – это настоящий мастер-класс красивого, полезного проживания одной жизни на земле.

В книгу включена довольно пространная поэма исторического плана (стихотворное повествование), посвященная памяти матери.

Автор любовно раскрывает образы своих героев и здесь явно чувствуется вкус и врождённая любовь к художественному слову. Когда читаешь, видишь, что она с головой уходит в ту беззаботную, счастливую среду, в будни сельской жизни, где воспитывалась трудом, лаской и любовью.

Считаю, что книга нужна читателям, особенно в наше время развития бурятского языка как образец знания и владения языком.

Другая грань таланта автора – переводческая деятельность. Известно, что передача поэтической мысли другого автора без ломки строения стиха с сохранением содержания – дар, особое видение, посещающее не каждого, даже и поэта. В книге, можно отметить, автор успешно справляется с переводами стихов различных авторов: Расула Гамзатова, Иосифа Бродского, Бринг Бай Зе Винда, Эдуарда Асадова, Омара Хайяма, Ирины Самариной, Евгения Евтушенко, Сергея Есенина, Антона Чехова, Роберта Рождественского.

Думаю, что книга Ц. Дагбаевой будет востребована не только любителями художественного слова, но и краеведами, историками и несомненно будет иметь успех среди читателей.

Николай Шабает,
член Союза писателей России

8 февраля 2021 г., Улан-Удэ.

I хуби

**САГ ҮЕ, ХҮНЭЙ НААН,
АЖАМИДАРЛ**

***

Сэсэгтэ талаар
Сэнгэжэ ябаһанаа,
Сарюун наһанайнгаа
Ошоһые ойлгоолби,
Мүшэтэ хүниие
Гоёшоожо байһанаа,
Минхэлзэдэг сагайнгаа
Үнгэрһые шаналаалби.
Мүнгэн шүүдэр соо
Хүл нюсэгөөр гүйдэг хаһамни
Бусалтагүй намһаа холодон
ошоо гү?
Зүлгэ ногоон соо
Жарган хүльбэрдэг үемни
Эрьелтэгүй зайлан,
Үерлэн мүнхэрөө гү?

***

Арбан улаан шагайтай,
арбагархан наһамни,
Үндыжэ ябаһан үемни –
Үльгэртэл адли оромни,
Хаана юмши, хаана?
Аба эжыдээ эрхэлһэн,
Аха эгэшээ дахаһан,
Номгон нохойтой нүхэсэһэн,
Аянай шубуудые анжарһан,
Аадар бороогой шааяан доро
агшан зуура хатарһан,
Долоон үнгэтэ холонгые
дуулим дайдаар намнаһан,
Ара газарай алтарганые
Аажам талада анхарһан,
Мойһон сэсэгэй хангалһаа
Монсогор толгой манарһан,
Мүнгэн саһанай туяаһаа
Нюдэд мэлмэлзэн һаргаһан
Арбан улаан шагайтай,
Арбагархан наһамни,
Үндыжэ ябаһан үемни –
Үльгэртэл адли оромни,
Хаана юмши, хаана?
Талхаар орёонһон мяхые,
Шүүһэтэй халуун буузые,
Шэгшы зузаан үрмье,
Зөөхэй соохи нэрһые...
Түрүүшынхиеэ амталһан,
Бараг һайниинь ойлгоһон
Баримтагүй наһамни –
Баярай һайхан ордомни,

Хаана юмши, хаана?
Тиихэдэ
Эхын дулаан нюдэнһөө
эльгэлэн сэдхэлни задараа һэн,
Эсэгын сэсэн хургаалһаа
Этигэл найдалшые бадараа һэн.
Үбгэн абым үльгэр соонь
һүн далай харьялаа лэ,
Хүгшэн эжым мэгзэм соонь
гүн удха байгаа лэ.
Арбан улаан шагайтай,
арбагархан наһамни,
үндыжэ ябаһан үемни –
Үзэсхэлэнтэ оромни,
Хаана юмши, хаана?

***

Хүнэй наһан түргэн даа,
Хүүен урдаһан уһандал,
Ажабайдал хүндэ даа-
Амар жаргал алдагдаа.
Хаанаб аза талаамни,
Хаанаб гүлмэр наһамни?
Хэн намда хэлэхэб,
Хэн харюу үгэхэб?
Үхибүүн наһанайм үдэрнүүд
Үерлэн ерэхээ яана гээшэб?
Хонгорхон залуу хаһамни
Хододоо үлэхөө яана гээшэб?

ХҮХЫ

Хүхэ ногоон дайда руу
Хүхы шубуун бусабал.
Хүбшэ, шугы, талада
Хүхюунээр зэдэлбэл.
    Холын ороноор нийдэхэдээ,
    Хээрэшье хонохо үедөө
    Хонгор дайдаяа ханаа гүш?
    Хонгёо абяагаар дуудаа гүш?
Хүшэр харгы дабаалши,
Хүхэрһэн ороноо бусаалши.
Харыш,
Хадын хормой ногоороол,
Хорхой шумуул годоороол.
Хотирон урдаа горходшье,
Гүлгэлэн задараа мододшье.
Тэрэнги сэсэглэн хангалтаа,
Хура бороон дунхалаа.
    Хэды наһа хүрэхэбиб?
    Хэды хабар угтахэбиб?
    Ханахаар намда харюусыш,
    Ханхинатар донгодыш
Хүхэржэ эхилһэн хүбшэдэ,
Һалбаржа байһан талада
Хүхы, хүхы, хүхыхэн!

23.05.2020

***

Хажуурта сабшуулһан
ногоон
Хүхэрэн нажартаа
хатанал,
Хюрууда сохюулһан
сэсэг
Хумиран намартаа
хагдарнал.

ГЭРХЭН

Найман айлһаа бүридэһэн
голой хажуудахи
гудамжада
хуушан набтар гэрхэн бии.
Мүнөө тэрэ гэрхэн соо
хэншые байдаггүй.
Гэрэйнэ эзэн
мүнхэрөө табан жэлэй саана.
Тангил хатан
эхэнэрын
томо хото зөөнхэй,
басагадтаа туһалан,
аша зээхэнүүдээ харалсанхай.
Хэдыхэн жэлэй саана
эзэнэйнэ мэндэ һуухада,
энэ гэрхэн сэлмэгхэн,
эльгэлмэ дулаан байдалтай һэн.
Мүнөө гэрхэн
хүйтэрһэн,
холоһоо харахада үншэрһэн...
Хэзээ тэрэ гэрхэн соо,
газаа харша хорой соонь
сарюун байдал тогтохоб,
солгёон энеэдэн дуулдахаб?
Бурхан дээрһээ
хараг лэ,
һайхан байдал
хүгжэг лэ!
Мүнөө тэндэ хон-жэн.
Ум-маани-бад-мэ-хум!

ХЭТЭ МҮНХЫН ДУУНУУД

Хориин арба нэгэн
эсэгийн
Хун шубуун гарбалтай,
Хуһан модон сэргэтэй
Буряад арад зон
Хэдэн мянган жэлнүүдтэ
хангюурдана уртын
дуунуудаа...
Тэрэ дуунууд соонь
Тэнгэрийн мүшэдэй
эмнилгэ,
Хангалтаһан ая-ганга,
Бүхэ үндэһэтэй алтаргана,
Үншэн хуби заяатай
Ботогон,
Бэе бэеэ амаршалга,
Алдар нэрэтэй хүнүүдэй
соло дуудалга,
Арюун зантай эхэнэрнүүдэй
зан абари,
Аадар борооной
аалихан, шангааршые
шэдэлһэн дуһал,
Хагсуу, халууншые
үдэрнүүдтэ
Хүдэржэһэн юрын хүнэй
ажабайдал,
Амараг хоёрой
залиршагүй сэбэр дуран...
Лимбэ, хуурай
зохидхон аялга дор
зэдэлнэл,

Сэдьхэл хүнэй хүлгүүлэн,
сэлмэг бодол түрүүлнэл.
Буряад арадай
сэгнэшэгүй,
жэгтэй хүгжэмтэй ба үгэтэй
хэтэ мүнхын дуунууд!

ХОЛЫН БЭШЭГ

Арбан зургаан наһандаа
Арюун сэдхэлтэй эжымни
Оюутан басаган ябахадаа
бэшэг бэшээ юм..
Тоонто нютагайнгаа
захирал руу:
«Зунай амаралта гараха
саг дүтэлбэ.
Намда үбһэнэй үедэ
морин тармуур
бэлдэжэ үзыт.
Гуйхын ехээр гуйнаб
таниие, Дамба Цыдыпович!»
Галтай нютагаа
бусажа ерэхэдэнь,
шэб шэнэхэн морин тармуур
гэрэй хорёо соо байгаа хэн.
Баярлахын ехээр баярлаа
эдир минии эжы.
Сэнгүү зундаа
Түгнын талада
сабшалан дээрэ
борохон эдээ эдижэ,
сэсэгэй бороо найшаажэ,
борбогорхон бэень
бүхэжөө хэн.
Бэрхэдэ нураһандаа
зоригжоо хэн.
Иимэ һонин ушараа
нэгэтэ намда хөөрөө хэн
сагаан сэдхэлтэй,
сэбэр һанаатай Эжымни.

НАНАЙ ОШОЛГО

Халагни, халаг!
Наран минии орожол
байна.
Һаншаг түргэн бууралтан,
Шэнээ шадал бууражал байна.
Һаял
жэлэй дүрбэн сагта
зол жаргалтай ябагдаа.
Налгай амараг гансатаяа
найдал дүүрэн ажаһуугдаа.
Манан тоонһон
буугаашье һаань,
мандама наран
зосоомни һэн.
Сэдьхэл толгойн
үбдөөшье һаа,
маргаха сагни үсөөн һэн.
Хүхюу зугаатай
залуу наһан
хүнэй һанаанһаа
гарадаггүй,
сэбэр мэдэрэлэй
арюун дуран –
сэдьхэл зүрхэнэй
залиршагүй дүлэн!
Мэгзэм уншаха
мэдэрэлэй хүсэхэдэ,
зүрхэн наһаяа
мэдүүлэн лугшанал.
Лимбэшэн, хууршанай
аялга доро
зосоомни уяраад,

гуниглал түрэнэ...
Халагни, халаг!
Наһан минии ошожол байна.

21.05.2019

ЗАГАН ДАБААНАЙ ҮБЭРТЭ

Хорбоо уужам дэлхэй
дээрэ
Хэдышье наһа эдлэбэл,
Хаанашье ажаһуухадаа,
Алишье хизарта
ябахадаа,
Ходо сэдхэл ухаандаа
Хадуун ханажа ябахаш
Тоонто түрэл нютагаа,
Хүлөө шоройдоһон газараа.
Уужам энэ дэлхэй дээрэ
Ульгэртэл адли орон бии:
Заган дабаанай үбэртэ,
Хайранга хадын хормойдо
Ая-ганга ургадаг,
Виндарья сэсэг задардаг.
Тэндэ
«Ухамай харуул бодолтой
Уран дууша хүбүүд...»,
«Мүшэндэл яларһан наһантай
мүнхэхэн гоёор байһан...»
Буряад зоной омогорхол –
элитэ уран зохёолшод:
Цырен-Дондог Хамаевай,
Дондог Улзытуевай
үлгы найхан тоонтонь,
тэнжэн үдэһэн дайдань –
шугытайхан Шэбэртэнь!
Тэндэ
хоридохи зуун жэлэй
таби найман ондо
саһанай хайлажа дууһаад,

уһанайнь урдажа ошоогүйдэ,
сэнхир ургын задараад,
сэлгээхэн талаая шэмэглээгүйдэ,
Санжайн Матвейн бүлэдэ
түрэхэн хуби заяатайб.
Балшар тэршээ наһандаа
хүгжэм, хатарта дуратай нэм,
балерина болоод
ниидэхэнээ
хараа нэм олохон зүүдэндээ.
Хүхын дуунай үедэ
харьялжа урдадаг
Шэбэртынгээ
хасуури дүүрэн
шугы соогуур,
халашаһан дугы
дээгүүр
хүл нюсэгэн гүйгдөө.
Зунай һайхан үедэ
үбгэн аба эжытээ
аршаанда майхан
татажа,
эмнэлгын торхотой
уһанда орон,
хүсэ шадалаа нэмээбди,
улаан бургааһад дэгжээбди.
Үдэшэ бүри шэртэн,
тэнгэри харахаб:
Жэгтэй хурсаар
толорхо
түмэн олон мүшэдүүд.
Жэгтэй нэмээхэн
эрьелдэхэ уянгата аялганууд...
Табан наһанай эрьюулгэ

дабажа ерэнэн намда
эгээл дүтөөр һанагдана
гүлмэр наһанайм Шэбэртэ.
Абым хэнэн онгосо,
мүнөө намһаа урданхай,
Эжым оёһон тэрлиг
мүнөө намдаа жааданхай.
Агаар, уһан, газарааршни
Ажамидарааб, Шэбэртэ.
Хаанашье мүнөө ябахадаа,
сэдьхэлдээ хадуун үргэнэб
сэлгээ һайхан тоонтоёо,
сэнтэйхэн Шэбэртээ.

***

Хүрьһэтэ дэлхэй дээрэ
хэн хэнэй ажабайдал орёо.
Хүн бүхэн өөрын өөрсэ
ажабайдалай харгытай...
Аза жаргалай түлхюур
бэдэрхэдээ,
хүн элдэб байдал үзэнэ.
Нэтэрэн зобоодшые уйдана,
Нарата жаргалаашые эдлэнэ,
Дэлхэйн хизаарые гатална,
Үндэр орьёлнуудые дабана,
Далайн мүнэнүүдые тамарна.
Наһанайнгаа удха бэдэрнэ...
Нэгэндэ – алта мүнгэн
хэрэгтэй.
Нүгөөдэдэ – үндэр тушаал,
алдар соло.
Үндэр бодолтой хүн
хүнэй байдал
хүгжөөхын тула
эрдэм бодолоороо
хубаалдадаг,
Ажаллаха шадабарияа
арад зондоо зорюулдаг...
Элдэб хүнэй сэдьхэл,
элдэб хүнэй ажабайдал.

30.05.2019

***

Нэгэшье хүн
урдахи байдалайнгаа
харгыє хүсэд мэдэнэгүй,
Нэгэшье хүн
хаана, хэзээ жаргаха,
зобохоёо
хүсэд ойлгоногүй.
Болохо юумэн болодог,
Дээрэһээ бурхан харадаг.
Үнгэрһэн наһанай
хуудаһануудые
иран наһаха дуратайбди,
Үнгэрһэн байдалай
харгынуудые наһан
дурданабди.
Наһан соогоо хүн
элдэб байдал үзэнэ.
Нэтэрэн зобоодшыє уйдана,
нарата жаргалаашыє эдлэнэ...
Теэд
тоотой наһаяа
хүн яахадаа сэгнэнэгүйб,
Түби дэлхэйн мүнхэ эзэндэл
элдэб алдуу гарганаб?
Алта, мүнгэ суглуулан,
хайран наһаяа үнгэргэнэ,
Ажабайдалай онсо удхыень
хүсэд ойлгонгүй мүнхэрнэ.
Нэгэ мэдэхэдэнь,
нараншыє хадын саагуур
орошоһон байдаг.
Нэгэ ойлгоходонь,

наһаншые түргэн
үнгэршэһэн байдаг.
Элдэб хүнэй хуби заяан,
элдэб хүнэй ажабайдал.

15.09.2019

***

Эжы абадаа эрхэлхэн
Үхибүүн наһан зоболонгүй,
Эжэлхэн гансадаа дурлаһан
Эдир наһан эсэшэгүй.
Аша зээнэрээ үргэхэн
Дунда наһан жаргалтай,
Ажабайдал тобшолһон
Үбгэрхэ наһан хүндэтэй.

***

Хэдышые наһанай
ошобол,
Хэдышые сэдьхэлэй
уйдабал,
Хэдышые бэе хүгшэрбэл,
Ажабайдалдаа дуратайб,
Арюун харасаар шэртэнхэйб...
Ажабайдал – орьёл.
Дабажа гарахань хүндэшэг.
Хабсагай шулуугаар
хушагданхай...
Гэнтэ мүльһэтөөд
хайладаг,
Гэнтэ һэбшээлээд
номгордог,
Гэнтэ бүрхөөд
сэлмэдэг...
Сэнхир наратай үдэр
сарюун залуу наһандаа
сэлмэг сэдьхэлтэй
гансатаяа
сэнгэжэш ябахада
гоёл һэн даа!
Харин
хабхар харанхы һүни
хүйтэрһэн гэр соо гансааран
хэбтэхэдэ уйдхартай,
сэдьхэл зүрхэн хүлгөөтэй...
Дуратай хүнтээ ажаһуубал,
ямаршые дабаа дабахаар,
ямаршые байдал гаталхаар.
Зосоош зориг бадардаг юм,

хүсэ шадалшые нэмэдэг юм.

Харин

хүнэй заяан үншэрбэл,

һанаа сэдьхэл уйдабал,

наһанайнь харгы хүндэ лэ.

Хайрата ганса инагаа,

сэлмэг һайхан дураяа,

хүнүүд, ходо гамная,

хэтэ мүнхэдөө сэгнэе!

***

Иигээд залинта наһан
үнгэршэдэг юм байна.
Иигээд лэ арюухан дуран
мүнхэршэдэг юм байна.
Ганса ханаагаа алдаад,
«Үнгэршөөл» – гэнэлби.
Гурбан үхибүүдээ,
аша зээнэрээ
адаглан баярланалби.
Хадын саагуур
наран орохоо
забдаа гү?
Гэрэйм хажууда
шэнэ модод
дээшээ таталдан
ургажа эхилбэ гү?
Солгёон абяанай газраа
дуулдахань зохид,
сэлмэг үдэшэ
залуушуулай дуулахань
гоёл!
«Саг сагтаа, сахилза хүхэдөө,» – гэжэ
зүб хэлэдэг юм байна.
Сансарын хүрдэ зогсонгүй
эрьенэл,
сагай байдал байнгүй
хубилнал.

***

Халаг,
уйгааг элхэндэл
наһамнай хоронол,
халаг.
Садхалан ажабайдал
нэшхэлымнай эзэлнэл,
халаг.
Зүүдэн соогоо бэшэһэн
шүлэгөө
саарһан дээрэ
буулгажа үрдинэгүйб,
халаг.
Зүрхэн соогоо
мүндэлһэн хүгжэмөө
зосоохиёо хүдэлгэн,
дуулажа шаданагүйб,
халаг.

***

Саһаншые хайлаад
урдашадаг юм.
Борооншые ороод
шэнгэшэдэг юм.
Сэсэгшые задараад
гунхашадаг юм.
Наһаншые һалбараад
хагдаршадаг юм...
Саг сагтаа, сахилза хүхэдөө-
Мүнхэ юумэн үгы.

II хуби

**ЭХЭ НЮТАГ,
АБА ЭЖЫ, ИНАГ ДУРАН**

БУРЯАД ОРОН

Хуһан модон сэргэтэй,
Хун шубуун гарбалтай
Ая гангата таладаа,
Уужам тэнюун дайдадаа
Урган хүгжэнэл
Буряад орон.
Хүбшэ тайгаар үзэсхэлэн,
Хада уулаар үндэр,
Хүхэрһэн нуураар олон,
Алта мүнгөөр баян,
Абарга хүсэтэй хүбүүдтэй,
Арюун гоохон басагадтай,
Ажалша хүдэр эрэшүүлтэй,
Үбгэд хүгшэдөө үргэдэг,
Үхи хүүгэдээ хүмүүжүүлдэг,
Албанай хэрэг ябуулдаг,
Ажахын байдал зохёодог,
Үндэр бурхадтаа мүргэнхэй,
Уула хадануудаа тахинхай,
Адуу малаа үдхэдэг,
Агта хүлэгөөр гүйлгэдэг,
Ухаан бодолоор мунхаг бэшэ,
Уран бэлигээр дунда бэшэ,
Хүгжэм шүлэгшье зохёодог,
Хуур, лимбээршье наададаг,
Уртын дуунуудаа дууладаг,
Уяхан бэээрээ хатардаг...
Хуһан модон сэргэтэй,
Хун шубуун гарбалтай
Уужам тэнюун дайдадаа
Урган хүгжэг лэ
Буряад орон!

ЭХЭ НЮТАГ – ЭРДЭНИ

Эхэ нютагайш
Элһэ шорой
Эгээл нюдэндэш
Урин.
Эхэ нютагайш
Аршаан булаг
Эгээл бээдэш
Тааруу.
Эхэ нютагайш
Арад зониинь
Эгээл һанаандаш
Түрэл.
Эхэ нютагайш
Түүхэ домог
Эльгэ зүрхэнэйш
Эрдэни!

БУРЯАД ХҮН

Үндэр оройтой
Малгай үмдэнхэй,
Үргэн энгэртэй
Дэгэлээ хэдэрэнхэй,
Буряад хүн.
Ухаамгай хүбэлгэн
Уян сэдьхэлтэй юм,
Урагшаа тэгүүлхэн
Ухаан бодолтой юм
Буряад хүн.
Уг гарбалаа хүндэлхэ аргатай,
Унаган хэлээ нэргээхэ түсэбтэй
Буряад хүн.
Үүрэй гэрэлые угтан
баярладаг,
Үдэшын мүшэдые найшаан
нойрсодог
Буряад хүн.
Будда бурханда
һүзэглэн мүргэдэг,
һургуули эрдэмдэ
эрхимээр жүдхэдэг
Буряад хүн.
Уяхан дуута
Булжамуурһаа уярдаг,
Ая гангата таладаа баясадаг
Буряад хүн.

Агта хүлэгийг ургадан баридог,
Адуу малаа бэрхээр үдхэдэг
Буряад хүн.
Ажахын байдалда
Амжалта туйлана,
Агуухээ ороноо суурхуулна
Буряад хүн.

22.06.2020

ТҮГНЭДЭМ

Хэдэн үдэр Түгнын талаар
бороон ороно.
Тэнгэри гэнтэ сэлмэһэн
шэнги болоод,
дахин бүрэнхылнэ.
Бороон гэнтэ номгорһон
шэнги болоод,
һөөргөө адхарна.
Тэнгэри баабайн
шангаар дуугарха гээшэнь,
сахилгаан хүрөөтэйгөөр
зуралзаха гээшэнь!
Үнинэй хүлээгдэһэн
аадар бороон
үдэр бүри шэдэлнэ.
Хада, талашье һалбархал,
хадын горход годоорхол,
шугын модод һэргэхэ,
шубууд гоёор жэргэхэ.
Адуу малшые жаргаха,
сэдьхэл хүнэй тэниихэ...
һайхан байдал тогтохо
сэлгээн уужам Түгнэдэм!

ШЭБЭРТЭДЭ

Шэбэртэ – минии тоонто нютаг,
Шэбэртэ – минии сэдхэлэйм шэмэг.
Шэлэ хадата ууланьшые найхан лэ,
шууяһан, хүүеһэн шугыншые гайхал лэ.
Шэнээ шадал
аршаанһаа эхитэй,
арад зониинь
сарюун зантай.
Түрүүшымни шашхаан
Шэбэртэдэ,
түрүүшымни алхамууд
Шэбэртэдэ.
Түрүүшынхиеэ уяхан бэеэрээ
шорой бурьюулан
хатараа һэм.
Түрүүшынхиеэ шог үльгэр
үбгэн абаһаа дуулаа һэм.
Шубуудай зада адаглаад,
Хобоогой эрьедэ
һуугша һэм.
Харьялһан горхоной
урасхал хараад урмашан, эрьеэр сэнгэгшэ һэм.

***

Эхэ хүн –
Ажабайдалай эрдэни.
Эрэлхэг тэмсэлэй түшэг.
Эсээд шэнээгээ
алдахада,
Этигэл найдалаа гээгээд,
Алтан дэлхэйдээ
гомдоходо,
Аалихан нугшаран
бархирхада,
Арюухан харасаараа
Сэдьхэл дулаасуулдаг,
Зөөлэхэн хандалгаараа
Зосоохиие сэлмээдэг.
Һанаха байха эхэдээ,
Һаруулхан бодолтой гансадаа,
Энхэргэн бэшээр хандана гүбди,
Этигэл найдалыень хухална гүбди?
Сэдьхэлэйнь хүбшэргэй
нимгэхэн лэ,
Зүрхэнэйнь сохилто
түргэхэн лэ.
Үнжэгэн эжынэр
үдэр һүнигүй
Үхибүүдтээ һанаагаа
зобоод,
Амар заяагаашье
алдадаг лэ,
Агшан зуурашье
гомдодог лэ.
Мүнхэ наһан үгы.
Хайран эхээ
сэгнэе,
Хайрлан гансаяа үргэе!

АБА ЭЖЫДЭЭ

Аба эжйдээ ханаагаа табиит,
Ажабайдалаарнь анхаран нонирхыт,
Алмай ябадалаар
сэдхэхэлынь бү зобоогыт,
Зөөлэн хандалгаар
Зосоохиинь сэлмээгыт.
Ажалша бэрхэдэмнай
Абамнай баярладаг.
Азатай байдалдамнай
Эжымнай урмашадаг.
Мэнэ хая залуунууд ябаа лэ,
Мэнэ хая сарюунууд дурлалсаа лэ.
Мүнөө аалин байдалда дуратай,
Бидэнээ хүлээн, ханаагаа зобонхой.
Мүнгэн хюруу толгойнуудын хушаа,
Толи хараад, баярлахань үсөөрөө.
Мүнхын уһан үльгэр соол шэдитэй,
Мүнхэ наһан үгы гэжэ мэдээтэй.
Аба эжыгээ –
Амиды бурхадаа
Үргэе, сэгнэе, хүндэлэе!

22.06.2020

***

Долоон хабар харанагүйб шамайе,
инаг дурамни.
Дууланагүйб шинии зохид
хөөрөөе.
Долоон жэл соо нэнгэнэгүйб
шинии үргэн сээжэдэш.
Газаамнай сэсэглэнэгүй мойһон,
сахилзанагүй минии ажабайдал.
Долоон үнгэтэ холонго
туяарһан зандаал,
Долоон тэнгэрийн үбгэдшье
толорһон хэбээрээл.
Галтайншни горхон урданал,
Долоодохи нажар
Түгнын талашье һалбарнал.
Гансал ши анжарнагүйш,
Гуниглан сэдхэлээрээ
жарганагүйш, хайратамни.

***

Хөөрхэн дүүхэй басагыё
Харахаа һананам,
Халуун заахан альгыень
Шүүрэхээ һананам,
Хонгор үнжэгэн сээжэдэнь
Нэнгэдэг хаа,
Хоншуу зөөлэхэн уралынь
Тааладаг хаа,
Хотос-нахис гэшхэлхынь
хараһайб,
Хонгёо хонходол энеэдынь
дуулаһайб,
Хаб-харахан үһыень
эльбэдэг хаа,
Хүгжэм наадан дуулахынь
шагнадаг хаа...
Арюун гансатай уулзахаа
яараналби,
Аалихан нэрыень шэбэнэн
алмайрналби.
Хаана юмши?
Хаанабши?
Амарые айладхахаяа
юундэ һананагүйш, дангинамни!
Сэлмэг дураяа мартаа юм гүш,
Сэсэгхэмни!

***

Байгаалийн сэтэглээд,
Бадарха үедэ
Баянхан нютагаа
Эрьехэл байхаб.
Бургаастай Шэбэртын
талаар гэшхэлэн,
Бүртэгэр наһаяа
сэнгүүлхэл байхаб.
Бүтүү мананай унаагүй үедэ
бүүдэгэр сэдьхэлни сэлмэхэл байха,
Бууралхан толгойнгоо
буураагүй сагта
Бэлшэрхэн үйлсэдөө
зогсохол байхаб.

***

Тоонто нютагаа ерэжэ
хүндэлэгты,
Түрэнэн буусаяа эрьехээ
бү мартагты.
Аба эжитнай тэндэ дурлалсаа,
аха эгэшэтнай тэндэ дүнгэлсөө.
Арюун тоонтынгоо газар гэшхэгты,
Сэнхир тэнгэрийн майхан шэртэгты.
Шагныт һалхинай
Шэбэнэн дуулахые,
Харыт горхоной
Хүүен урдахые,
Хүйтэн булагай
Уһанһаа амсагты.
Хатархаа забдабал,
хатаран хүхигты,
Дуулахаа һанабал,
хангюурдан зэдэлэгты.
Хоншуухан байгаалиин
үнэрһөө һогтогты.
Халуухан зүрхэнтнай
хайлан уярхал,
Хонгорхон сэдьхэлтнай
хүгжэн һалбархал.
Тоонто нютагаа ерэжэ баярлыт,
Түрэл буусаяа эрьехээ бү мартыт!

***

Хэзээ хаана унахая
Хэн мэдэдэг юм,
Хэзээ хаана урбахая
Хэн ойлгодог юм?
Хорбоо юртэмсэдэ ажаһуухадаа,
Хара сагааниие үзэнэлди,
Аза жаргалайнгаа түлхюур бэдэрхэдээ,
Тэмтэрээд, бодоодшые абанабди.
Тэмсэл дүүрэн наһанай харгыда
Түшэхэ гансатай наа – жаргал юм.
Ганса годон бзетэй хүндэ –
Тэниижэ һууханшые хүшэр юм.
Бэрхэшээл дүүрэн таабаритай байдалдамнай
Тэнсүүритэй үдэрнүүд олон бэшэ гү?
Түмэн зон соо хүндэтэй ябаха
Ухаан бодолтой холбоотой бэшэ гү?
Алтан наранай туяа доро
Амгалан байдал зохёохо гэбэл,
Алта мүнгэндэ ехээр хомхойронгүй,
Аба эжынгээ нэрыень бузарлангүй,
Үнэн сэхэ харгыгаар дабшайа,
Абарагша бурхадтаа зальбаран ажаһууя!

24.08.2020

***

Наһатай хүнүүдэй
хажуугаар гарахадаа,
Наартай зохидоор
хүндэлыт.
Набшыһан бэеынь,
Найгалзаһан гэшхэдэлынь
Найргүйгөөр бү угтыт.
Бэе мэндыеень,
Бэрхэтэй байдалыеень
Бэшүүрхэнгүй асуугыт.
Сүлөөтэй сагтаа, бэлэхэн бэшэшье наань,
Арга шадалаараа
Туһалыт.
Наһатай хүнүүдэй
хажуугаар гарахадаа,
Ажабайдалаарнь һонирхыт.
Дулаахан мийэрэлээр,
Зөөлэхэн хандалгаар
Зүрхэ сэдхэлынь
баярлуулыт.
Наһатай хүн –
Нэгэ хүнэй
Алтан аба, эжы байхал.
Наһатай хүн –
Нэгэ хүнэй
Уг гарбалайнь
утаһан гээшэл.
Хүн бүхэн
үгтэһэн наһандаа
һалбарха, хагдарха
заяатай лэ.
Хүн бүхэн

нэгэ наһандаа
Намаалан нууха
Дуратай лэ.
Наһатай хүн бэеынгээ
намаржахада,
Намдуу байдалда
дуратай.
Намжаа найхан талаяа
шэртэн,
Намтараа наанах заяатай.
Үтэлхэ наһан хүн бүхэнэй
урда,
байн, байн бодожо үзэе,
Наһатай зоной
хажуугаар гарахадаа,
Хүндэлжэ зохидоор
мэндэшэлэе.
Ажабайдалаймнай хүшэр
бэшэ наань,
Арга шадалаараа
хамһалсая.

***

Эдир наһанайнгаа
эрьелтэгүй
үнгэршэхэдэнь,
Үүри нүхэдэйнгөө уршалаатан
үбгэршэхэдэнь,
уулзан ошохо бүри
ухаан бодолоороо

мэдэрнэм.

Хайрата аба эжынгээ
холодон мүнхэршэхэдэнь,
хани нүхэрэйнгөө
халин мордошоходонь,
сагай ошохо бүри
сэдьхэл зүрхөөрөө уйдан
үгылнэм.

***

Түгнын тала анжархадаа,
арюун дураяа ханадагби:
Арбан найман наһандаа
аалин хэбшээтэй хүни
бэе бээдээ эльгэлэн,
бэе бээдээ эрхэлэн,
тэнюун талада
түүдэг носоогоод,
хууһанаа.
Түрүүшынхиеэ
бээдэнь нэнгээд,
дурлаһанаа...
Тэнгэрийн мүшэдэй
толороонһоо
һаргамаар үдэшэ һэн,
шугын горхоной
шууяанһаа
уярмаар хүни һэн...
Сэдьхэлшые минии
тиихэдэ сэлмээ һэн.
Дураншые минии
тиихэдэ һалбараа һэн.
Ямар һайхан саг байгааб,
ямар гүлмэршые ябагдааб!
Бэе бээдээ дурлаад
ажаһуухада,
ямар жэгтэйб
Алтан дэлхэй!
Ямаршые байдал
тэмсэхээр зориг
түрэдэг лэ.
Ямаршые дабаа

гаталхаар хүсэншье
нэмэдэг лэ.
Сэлмэг дуран –
сэдьхэлэй наран.
Инаг дураяа гамнажа
ябаял!

***

Хун шубууд
бурханай басагад юм гэжэ
хэлсэдэг.
Харьяма хабар ерээ
гэжэ тэдэ мэдээсэл
асардаг,
Хүнэй сэдьхэлшые
хүлгүүлдэг...
Үргэн далинуудаа
дэбин ниидэхыень,
хараа хаа – гайхахат,
Сэнхир нуурнуудта
сэнгэн тамархыень,
адаглаа хаа – найшаахат.
Ута нарин хүзүүниинь
уян нугархай лэ.
Үндэр сагаан үбсүүниинь
үнжэгэн матархай лэ.
Бэе бээдээ дурлабал,
үнэн сэхэ юм,
урин налгай гансатаяа
хахасабал, үншэрдэг юм.
Хайран амиа табихын
урда
хүхэ номин далай руу
ниидэдэг.
Уйдхар дүүрэн дуунай
аянга
түрүүшынхиеэ
татадаг юм гэжэ хэлсэдэг.

ДУРАН ТУХАЙ

Дурлаһан сэдхэл соо
сэсэгүүд һалбардаг,
һайхан бодолнууд
зосоохиинь хүлгүүлдэг...
Уяһан досоо наран
гарадаг,
Урихан хүгжэм уряалан
зэдэлдэг.
Шуһан бурьялаад,
һудаһан соонь
орьёлдог,
Зүрхэн уяраад,
шангаар сохилдог.
Дуранай хүсэнһөө
зориг нэмэнэл.
Сэдхэл дуулан
шэнээр задарнал.

***

Энхэрэн тоонтодоо
Айлшалжа ошохом,
Элдинхэн талаяа
Эрьежэ шэртэхэм.
Үзэсхэлэн нютагтаа
Удаан сэнгэхэб,
Үүлэтэһэн сэдьхэлээ
Сэлмээжэш болохоб.
Хасууритай шугыгаа
Харан жаргахам,
Шэбэртэ горхондоо
Хүлнүүдээ шэнгээхэм,
Үетэн нүхэдтэй
Ушаржаш болохоб,
Урихан нюдэдһөөнь
Уярлан хайлахаб.
Эсэгэ эхынгээ
Бууса эрьехэм,
Зүлгэ ногоон соо
Унан хүльбэрхэм,
Бууралхан эжытэй
Уулзажаш болохоб,
Ухаан бодолһоонь
Урган далижахаб.

***

Аба эжынгээ амиды
ажаһуухадань сэгнэгты,
арюун сэдхэлынь
аалигүй ябадалаар
бү хүлгөөгты!
Алтан һургаалнуудаа
аажам дамжуулнал
абамнай үхибүүдтээ.
Алдуу дутууемнай
аргалан эльгэлнэл
эжымнай хүүгэдтээ.
Хүл дээрэмнай гаргаһан,
Хүн болгожо табиһан
хайрата аба эжы хоёрнай.
Нэгэ үдэрөөр ажаһуунгүй,
Наһан соогоо хүндэ һайе
хүсэжэ ябая.
Нэрыень хухалангүй,
урдахи байдал тухайгаа
бодомжолжо ажаһууя.
Үнэн сэхэ байдалдамнай
аба эжымнай баярлаха.
Ажалша манай бэрхэдэмнай
аба эжымнай омогорхохо.
Аба эжынгээ
һайхан сэдхэлынь
амиды байхадань
сэгнэе.
Алдаһан хойноо
гэмшэнгүй,
гуниглан бү халаглая.

***

Балшар наһандаа
бусадаг хаа,
аба эжытээ уулзадаг хаа,
абяа тэдэнэй дууладаг хаа,
Шэбэртэ горхондоо
шунгаха хэм,
шугыншые шууя
шагнаха хэм,
сэсэгтэ талаар
сэнгэхэ хэм,
үетэнээрээ наадаха хэм...
Тиигээ хаа,
сэдьхэлэйнгээ хүлгөөе
номгоруулха хэм,
һанаан бодолоошые
сэлмээхэ хэм.
Теэд
тиимэ арга үгыл даа,
үнгэрһэн юумэн
эрьехэгүйл даа.

***

Сагаахан хүлэгийем
ундалуулха
Сарюухан гансамни
хаана юм?
Сэдьхэл зүрхыем баясуулха
сэлмэгхэн бодолтомни хаана юм?
Унаган мориием
ундалуулха
ушарһан ханимни
хаана юм?
Улаахан зүрхыем
хүлгүүлхэ
уянхан сэдьхэлтэмни
хаана юм?
Харахан зээрдыем
ундалуулха
халуухан сээжэтэмни
хаана юм?
Холшорхон наһыем
баясуулха
хонгорхон шарайтамни
хаана юм?

БУРЯД-МОНГОЛ ОРОН

Сүмбэр уулын набша шэнги намаалдаг
Сэлгээ найхан хадата дайдатайлши,
Буряад-Монгол орон.
Сүүн далайн уһан шэнги миралзадаг
Сэнхир мүрэнүүд, Байгал далайтайлши,
Буряад-Монгол орон.
Абай Гэсэртэл алдар солотой,
Сарюун бодолтой хүбүүдтэйлши,
Буряад-Монгол орон.
Алан Гуадал энэрхы сэдьхэлтэй,
Сэлмэг шарайтай басагадтайлши,
Буряад-Монгол орон.
Үндэр оройтой малгайтай,
Үргэн энгэртэй дэгэлтэй арадни
Манан холын баян түүхэтэй юм,
Маша удхатай үндэһэн хэлэтэй юм.
Лимбэ, суурай хүгжэм доро ёохорлодог,
Морин хуурай хүбшэргэй дээрэ
наададаг,
Наян Наваа орониие дурдан аянгалдаг,
Ая гангата дайдаяа найхашаан магтадаг,
Үншэн сагаан ботогые хайрлан уйдадаг...
Мянгаад жэлэй хугасаа соо
Морин эрдэниин монсогор нюрганда нэжэрүүлһэн,
Табан хушуута малаа
Тала дайдаар манаһан,
Мүнгэн гааһаар тамхияа бааюулһан
Нүүдэлшэ буряад зон
ном годлёор сагаалсые харбахадаа мэргэн,
Нооһо ээрээд, хубсаһа оёходоо шадамар...

Ямаршые ажалһаа сухаряагүй,
Ямаршые арадта доромжолуулаагүй,
Арад зоной дунда абарга хүсээ харуулдаг
барилдаашадтай,
һээр шаахадаа, шандааһаая элирүүлдэг
эрхимүүдтэй,
Мори урилдаанда һалхинтай
мүрысэхэ һанаатай эдиршүүлтэй,
ульгэр домогуудые уярхаар хөөрэдэг
хүгшэн аба, эжытэй
Монгол буряад угсаатан.
Мүнгэн сагаан сэргые
Морин хүлэгынь гоёшоодог,
Боди сагаан сэдхэлые
мэгзэм, буянаар
хүмүүжүүлдэг,
Мянгаад жэлэй хугасаа соо
һэеы гэр соо ажамидарһан,
Хүхэ мүнхэ тэнгэридэ
Хэтын хэтэдэ мүргэһэн
Монгол буряад угсаатан.
Хүрьһэтэ газарта ургаһан алтарганадал,
Бүхэ үндэһэтэй юм үри бээтэниинь.
Баянһаа баян ёһо заншалтай,
Түрэл һайхан үндэһэн хэлээ үргэхэ түсэбтэй,
Олон арадтай нягта үнинэй холбоотой,
Орос гүрэнтэй нэгэ хуби заяатай.
Монсогор эрхией наманшалан мухарюулһаар,
Сэнхир хадагаар айлшадаа угтаһаар,
Уртын дуунуудаа мүнөөшые зэдэлүүлһээр
Буряад-Монгол орон.

***

Алтан намарай арюун үдэр
Аглаг тоонтодоо айлшалан ерээб.
Абым хүсөөр баригдаһан гэртэ
Айл ондоо үнинэй түбхинөө.
Богоһыень алхан ороходом,
Буурал толгойтой хүгшэн угтаад,
Шэрээн саана хүндэлөө.
Тэрэл сонхо, тэрэл тала,
Үнөөхил хадалан...
Балшар наһандаа бусаһандал,
Аба эжыгээ дурсан һанаалби...
Хайшан гээд абамни
Пезшэнгээ түлидэг һэм,
Хайшан гээд эжымни
Эдеэгээ шанадаг һэм.
Эгэшэдээ эрхэлээдшые абахаш,
Ахая дахаадшые бархирхаш,
Дүү хүбүүнтээ наадахаш...
Арбан таба наһамни ойромни мэтэ,
Аяшархан мэдэрһэншүүб
Адхарһан бороогой
Сонхын саана шааяхыень;
Далайн долгиндол
Сабшаланай халюурхыень;
Сэсэг намаагай задараад,
Хангалтахыень;
Саһа бордоһоной замхангүй
шуухирхыень;
Шугын модоной нахилзан найгахыень-
Эдэ үзэгдэлнүүдые
һанан, һанан,
Эльгэ зүрхөө хайлуулан уярааб.

ХҮЛЕЭНЭБДИ

Хагдархан намар
Хонгор хабарые,
Хүйтэн үбэл
Хангалтан нажарые,
Харанхы хүни
Сэлмэг үдэрие,
Халуун үдэр
Һэрюн үдэшые...
Зобоһон хүн
Зол жаргалые,
Үбшэн хүн
Элүүр мэндые,
Үгытэй нэгэн
Бардам байдалые,
Үншэн хүн
Үнжэгэн нүхэрие...
Найданабди:
Хүрэнгэ таряад,
Баян ургасын халюурхые,
Хүүгэдые түрөөд,
Хэшэгтэй ажаһуухые...
Хэтэ мүнхэ хүлеэнэбди,
Хэтэ мүнхэ найданабди...

***

Алтан намарай үдэрнүүд
Аалихан нубарилдан ошонол.
Арюун агаарай амисхаал
Үдэрhөө үдэртэ хүйтэрнэл.
Уула хадата дайдые
Уняар манан хушанхай.
Мүрэн горходой урасхалшье
Мүнгэн хүнжэлөөр туяаранхай.
Хуһан модон гуниглан,
Набшаһа намаагаа һэгсэрнэл,
Ногоон дэгэлтэй хасуури
Хүйтэн һэбшээндэ жарганал.
Газаа гарахада
Хон-жэн.
Хүнүүд гэртээ бүлөөрөө.
Халдабарита үбшэн дэлхэй дээрэ
Хулгана жэлдэ дэлгэрэнхэй,
Хэзээ замхаха үбшэн бэ?
Хүнүүд һанаагаа зобонхой,
Хүн бүхэнэй ажабайдал
Урданайхидаал бэшэ,
хубиланхай.

***

Ямар юумэн
    шамайе жаргуулнаб,
Сэдьхэл зүрхыеш
    баярлуулнаб?
Тэрээн тухай хүндэ
    бү хөөрөөрэй,
Зосоогоо хадуун,
    бодомжолжо үзөөрэй...
Ямар хүнүүдтэ сэдьхэлшни
    баярланаб,
зугаалаад, досошни
    наран гаранаб?
Тэдэ хүнүүдтэ бү
    дээрэлхээрэй,
Нүхэсэхэ гэжэ тэдээнтэй
    оролдоорой.
Ямар хүнүүд шамайе
    хүлээнэб,
Тулижа, зобожо
    ябахадаш
        гараа харбайнаб?
Тиишээ
    харгылхаа
        бү мартаарай,
Түшэг, тулгууринь болоод,
    хүндэлжэ ябаарай.

***

Гэрэлэй урда
удаан зогсоноб.
Гэтэн-гэтэн өөрыгөө
харанаб.
Анханаймни уяхан бэе
алин гээшэб?
Сошожо абабаб,
маряажажа сула
болонхой,
Матаргаймни нарияа
алданхай.
Мийнэлзэдэг галтай
нюдэдни
миин лэ дулааханаар
харана.
Долгилдог хүрин үнэмни
дороһоо бууралтажа
захаланхай.
Үргэлжэ сохилдог
зүрхэмни
үнөөхил зандаа
лугшана.

***

Номин тэнгэридэл
сэнхир хэн
тоомгүйхэн балшар наһамни.
Тэрэнги сэсэгтэл хангалтан
          һалбардаг хэн
хүхюу зугаатай эдир
          хаһамни!

***

Гахай жэл үнгэрөөд,
хулгана жэл айлшалхань.
Хүн бүхэн шэнэ жэлэй
гарахын урда тээ
шэнэ түсэбүүдые табидаг.
Нэгэндэ – шэнэ гэр,
нүгөөдэдэ – хүнгэн машина,
нэгэндэ – алта мүнгэн,
нүгөөдэдэ – алдар соло,
нэгэндэ – бээын мэндэ,
нүгөөдэдэ – хани нүхэр,
нэгэндэ – өөрын үхибүүн,
нүгөөдэдэ – аша зээнэр...
Элдэб зоной
ажабайдал,
элдэб хүнэй
һанаан, найдал..
Юуншые болобол,
найдая сагаан харгыдаа,
зааханшые илалтадаа.
Нэгэл юумэ бү мартаа:
Хүн бүхэн сэдхэлээ
нангинаар үргэн ябаг лэ!
Хүн бүхэн нүгөөдэ хүндөө муу һанангүй,
дулааханаар хандаг лэ!
Алтан дэлхэйн бурхадта
мүргэн,
хада уулануудаа
гурим соонь тахижа,
хии мориёо дээгүүр
хийдхүүлжэ,
тоонто нютагаа хэтэдээ

мандуулжа,
түрэл ороноо ажалаараа
суурхуулжа,
аба эжыгээ хүндэлжэ,
гэр бүлэдөө эбтэй,
хан гэхэ мүнгэтэй,
адуу малаа үдхэжэ,
аша зээнэрээ үргэлсэжэ,
бэе тамир шадалтай,
зондоо урагшаа ханаатай,
дуулаха газартань дуулаад,
хатарха газартань хатараад,
байгаалиин найхание
сэгнэжэ,
Байгал далайгаа
гамнажа,
ан амитание хайрлажа,
наранай туяадал дулаахан,
нарын толондол наруулхан,
Саяан ууладал үндэр бодолтой,
Түгнын таладал уужам сэдьхэлтэй,
талын сэсэгтэл халбаржа,
түмэн мүшэдтэл толоржо,
ута наһа эдлэжэ,
аза жаргалтай ажаһуугты!

29.12.2019

***

Нарата юртэмсэдэ
мүндэлһэндөө,
Нангинхан эжыдээ
үритэйб,
Намжаа Шэбэртэдэ
түрэлһэндөө,
Найдамтай эсэгэдээ
баяртайб.
Найрамдал байдалтай
тоонтомни
Намтараар орондоо
суутай юм,
Налгай зантай
нютагаархидни
Найдалаар дүүрэн
Сэдьхэлтэй юм.
Набшаһа сэсэгэй
Намаалһан сагта
Наадажа бэхижэлһэн
Наһаншье жэгтэй юм.
Намилзаһан сэсэгүүдэй
Наршыха үедэ
Гэмээ наманшалха
Үдэршье сэнтэй юм.

***

Гайхал дүүрэн залуу
наһаяа,
дундаршагүй инаг
дураяа
дуунууд соогоо
дуулана гүб,
шүлэгүүд соогоо
дурдана гүб?
Дурыем буляаһан
гансахан шамайгаа
гуниглан сэдхэлдээ
һанан ябана гүб?
Дурлал дүүрэн
дулаахан харасыеш
дуулим һүниндөө
зүүдэндээ манана гүб?
Сууряан болоод,
үнгэршэһэн хаһамни
сэдхэл зүрхыем
уяруулан сохилуулна гү?
Дууряан болоод,
мүнхэршэһэн дурамни
мүшэтэ замбуулинһаа
миһэлзэн толорно гү?

МЭДЭРНЭБ

Эмгэрхэ сагай
дүтэлхэ бүри
эндүү алдуунуудаа
мэдэрнэб.
Эмниг эдир наһандаа
эжы абын захяада
эсэргүү байһанаа ойлгобоб.
Этигэл хүсэндөө найданхай,
эмээлгүйхэн мориндол,
энеэдэ наадандаа
жаргажа ябааб.
Үүлэгүйхэн тэнгэридэл
эжы абадаа эрхэлэн,
эдир наһаяа мүнхэлэн,
ээрэмшээн эрыюутэдэгээ
мэдэрбэб.
Ажабайдалай долгиңдо
нилээдгүйхэн мүлигдэн,
алая дошхон сэдьхэлни
нимгэрэ нимгэрһээр номгороол.
Эрьелтэгүй ошоһон
эдир наһаяа,
үнжэгэн зосоохитой
эжы, абаяа
һанан, һанан уярбаб...
Мэдэрбэб.

***

Тоонто нютагһаа
тэнюун
түби дэлхэйдэ
газар үгы.
Аба эжыһээ арюун
алтан дэлхэйдэ
хүнүүд үгы.
Түрэлхи хэлэнһээ
сэнтэй
хүрьһэтэ дэлхэйдэ
хэлэн үгы.

***

Үндэр наһанай дабаан
дээрэ
Наһанай удха ойлгожо
эхилээ гүб?
Намаата наһанайнгаа
набшыха бүри
Наринаар хүндэ
хандана хэбэртэйб.
Нажарай сагта
нютаг нугаяа
эрьежэ ерэнэйб
гэжэ наһанаб.
Нойргүй хүниндөө
нангин хүнүүдээ,
наһанай гансаяа
хайрлан дууданаб.
Намдуухан үхибүүдтээ,
аша, зээнэртээ
һанаагаа табин
наманшалнаб.
Сүлөөтэй сагтаа
эрьелдэн бодолнуудаа
саарһан дээрэ
буулгажа үрдинэб.
Хэды наһа хүн наһалхаб,
бурхадай мэдэлдэ бэшэ гүбди?
Ямар сэдхэлтэй дэлхэй дээрэ
ажаһуугаабы,
хойто наһандаа
харюусаха гүбди?
Бү мэдэе.
Алтан дэлхэй дээрэ

амидараа хадаа,
ажабайдалай сагааниие
сэгнэхэл даа.
Сэдьхэлэй сэбэрээр,
һэшхэлэй тэгшээр
ажаһууха гээшэ –
хүн бүхэнэй үүргэл даа.

***

Хараа нэн гүт
Түгнын талые?
Нэгэ захаһаань
нүгөө заха хүрэтэр?
Хэдышые нюдөөрөө
шэртэбэл,
Захыень тудахагүйт.
Уужам даа Түгнын тала!
Алдаршанхай түүхэ домогоор,
арад зоноор...
Табан хушуута малынь
тала дайдаа бүрхөөдэг.
Алтан намартаа
тарилгынь талмай,
далай мэтэ долгилоод,
үрэжэл һайтайл талха
таряаниинь.
Уужам Буряадтаа
Түгнын тала
үнинһөө суурхадаг...
Эдир Тэмүүджин
Энэл талада
тангил гансаяа
абархын тула
Меркит зонтой дай
үйсэдхөө гэлсэдэг.
Абжаа удаган Пётр хаанда
абарал эрижэ,
арад зонойнгоо түлөө
холын зам руу аяншалаад,
хорин гурбан наһандаа
хайран аминтаяа хахасаа...

Энэ талада эхэмни түрөө,
энэ талада дурамни мүндэлөө.
Энэ талада үхибүүдни хүгжөө,
Түгнын талада сэдьхэлни халбараа...
Жэлэй дүрбэн сагта
элдин талаяа найшаанам.
Түмэн зоной амгалан тайбан
ажаһуухын тулада
зула бадарган, субарга,
бурхадтаа мүргэнэм
үнэн зүрхэнһөө...

21.12.2019

***

Сэдьхэл соом хабар лэ,
намар бэшэ.
Зүрхэн соом жаргал лэ,
зоболон бэшэ.
Зүүдэн соом дуран лэ,
үзэн ядалга бэшэ.
Зураг соом сэсэг лэ,
хагдарһан юумэн бэшэ.
Хөөрэлдөөн соом энеэдэн лэ,
хүниие шүүмжэлгэ бэшэ.
Зохёол соом байдал лэ,
шэнжэн хэлэгдээд сэхэ.

***

Бороогой хүүлээр
долоон үнгөөр
туяардаг холонгыг
хараад найшаанам.
Боро хараанда
Долоон үбгэдөөр
толордог тэнгэрийг
адаглаад гоёшооном.
Байгал далайн эрьхээ
долоон долгидоор
эбхэрдэг нуурыг шэртэн
зохидшооном.
Ямар жэгтэй юм
алтан дэлхэй!
Набшаадаг харшаганаан,
шубуудай жэргээн,
халхинай эшхэрээн,
долгидой салгидаан...
Сээжэ зүрхэмни сэлмэнэл.

***

Адхарһан аяга
дүүрэдэггүй юм гэжэ хэлсэдэг,
Ама алдаһан үгэ
Эрьедэггүй юм гэжэ айладхадаг,
Адха үбһөөр мори садхаадаггүй юм,
Алта мүнгөөр хүнэй һанаа дүүргэдэг юм.
Хамар доро хахархай аман
байнал гэжэ бү дуугарая,
Хүсэ шадалаашье хүсэд
хэмжээгүй аад, бү дээрэлхэе.
Үндэр хадын оройдо
модогүй гэжэ мэдээтэй,
Үлбэр бардамай тархида
сэсэгүй гэжэ үнэнтэй.
Арадай оньһон үгэнүүд
гүнзэгы удхатай,
Ажамидаралай харгыда
сэнтэй.

***

Эдир залуу наһандаа
Улаан-Үдын гудамжада
Абам эжытэй уулзахаа
Яаралтай гүйжэ ябахадань,
Үлзытын Дондог ушараад,
Шоглон хэлээ гэлсэдэг:
«Санжайн хүбүүн Матвей
Боро бостон үмдөөрөө
бурьялтар тооһо татуулан,
Хайшаа иитэрээ харайбаш?»
һүүлдэ бүлэ болоод
һуухадань,
Айлшан – мэдээжэ зохёолшон
Улаан хадынгаа аршаанда
Амархаа, сэнгэхээ ерэдэг һэн.
Нэгэтэ манайда ороходонь,
Заахан басаган урдань
Зүрхэлэн удаан зогсооб.
«Нам тухай шүлэг
зохёохо гүт» – гэжэ һурааб.
Юун гэжэ харюусаһыень,
Мартажархинхайб мүнөө.
һанахал юумэмни ганса –
Энеэбхилһэн урихан шарайнь.

***

Зургаан аша зээнэрнi –
уг гарбалаймни
залгамжа лэ.
Зан абаряараа
ондо ондоонууд,
Заршам байдалаараа
адлиханууд.
Нэгэнийнь сагаан
шарайтай,
Нүгөөдэнь хүрибтэр нюуртай,
Нэгэнийнь хөөрүү үргэнсэг,
Нүгөөдэнь үгэ дуугаар үсөөншэг.
Нэгэнийнь шуумар бушуу,
Нүгөөдэнь удаан нобшо,
Нэгэнийнь дуулаха дуратай,
Нүгөөдэнь бэээ хоридог зантай.
Тиибэшье бултадаа
Эбтэйнүүд,
Интернедһээ халадаггүй,
Тэрэ нэгэ муутай.
Ямаршье хаа,
Минии аша зээнэр –
Алтан минии хараасгайнууд.

***

«Элүүр амгалан ябахдаа,
Бэеынгээ мэндые сэгнээгүйб,
Амараг гансатаяа ажаһуухадаа,
Арюун дураяа гамнаагүйб,
Аба эжытэй байхадаа,
Алтан хургаалнуудын анхараагүйб...
Нэгэ мэдэхэдээ,
наһанайнгаа ошоһыень
ойлгобоб,
Нэгэ мэдэхэдээ,
Үһэнэйнгөө үсөөрхэдэнь сошобоб...»
гэжэ танил нүхэрни
тайлбарилаа һэн.

***

Алтан наранай элшэнүүдэй
хурсаар сасараагүйдэ,
яларһан монсогор шүүдэрэй
ногоонһоо дэгдээгүйдэ,
зохидхон гансатаяа
залуу наһандаа
сабшалан дээрэ
хүдэлхэдэ жэгтэй һэн.
һаруул байгаали шэртэн
һайшаахаб:
Эрбээхэйн дэбин эрбэгэнэхые,
элеэгэй дээгүүр ниидэхые,
таршаагай хүрэн таршаганахые,
булжамуурай жэргэхые...
шагнан, адаглан баярлахаш,
зүрхэ сэдыхэлээрээ ниидэхэш.
Үглөөнэй агааршые
сорьёлмо һайхан һэн.
Ушарһан гансамни
үбһэ сабшахадаашье
шадамар һэн.
Хажуу тээһээн
харахадам,
сагаан самсань
һэбшээндэ намилзаха.
Хурса хажуураараа
далайхадань,
хүхэ ногоон хүлэйн
хажууда хэбтэшэхэ...
Эсээд, шугын хажууда
түүдэг носоогоод,
эдеэ хоолоо шанахабди.

Хани нүхэрни шогууша хэн,
энеэдэтэй ушарнуудые хөөрэхэ.
Шагнаад,
нюдэнһөө нулимса гоожотор,
гэдэһэнэй үбдэтэр энеэгшэ һэм...
Сэсэг ногооной хангал,
жэрэгэр бухалнууд,
жэрылдэһэн сомоонууд.
Хара хүлһэншые адхарха,
хүрин зүрхэншые сохилхо...
Үбһэнэй хаһа
Түгнын талада жэгтэй!
Үдэшэлэн тээшэ
эсэшэнхэйнүүд,
эбтэйхэнүүд,
гэр тээшээ зорин
гэшхэлхэбди.

11.03.2020

ДҮҮХЭНДЭЭ

Юртэмсын хамаг
хүлгөөн соогуур
ажабайдал хубилха
табисууртай.
Алтан дэлхэйн хамаг амин
түрэхэ, һалбарха, хагдарха үйлэтэй.
Далай мэтэ ажабайдал соо
азатай хуби заяаншые
үншэрнэл.
Тэнгэрийн сэнхир огторгойе
баржагар үүлэншые
бүрэнхылнэл.
Хэдышые һанаагаа зобон
бархирһуу –
бусаажа шадахагүйб
үнгэрһэн үйлые.
Хэдыш бурхадтаа
һүгэдэн мүргэһүү –
байлгажа шадаагүйб
сагай гүйдэлые...
Мүшэтэ ехэ замбуулин соо
мүнхэ нойрсоо дүүхэмни,
Баярни...

10.08.2007

***

Эжымни намайе
Дэлхэй дээрэ түрөө,
Юһэн нарын туршада
Зүрхэн дороо бөөмэйлөө.
Жэгүүртэ сэдхэлэйнгээ
Аялгые
Хүүхэн намдаа бэлэглээ,
Зол жаргалтай ябахыем,
Зальбараа дэлхэйн бурхадтаа.

***

Хүн хүнхөө ходо
илгаатай.
Наһанайшые харгы
өөрынхитэй,
Хүрьһэтэ дэлхэй ехэ
жэгтэй.
Хүнэй табисууршые
таабаритай.

***

Үдэшэ бүри
үхибүүн наһанһаа
шэртэнэм тэнгэрийн
одо мүшэдые.
Тэдэнэй ялалзаан
түби дэлхэйн онсо
таабарил.
Холбоотой гү энээнтэй
минии хуби заяан?
Дэлхэй дээрэ
мүндэлхэдэмнай,
түрэнэ гү, толорон,
манай одо мүшэн?
Наһантаяа хахасаха болоо һаамнай,
зуралзаха гү, унтаран,
минии ба танай одо мүшэн?

***

Ардаг хурдан морид
турьян талаар собхорнол,
тарган тобир малшые
Түгнын талаар бэлшэнэл.
Аажам нажарай үедэ
алтан тарьян ургасань
нюдэ хужарлуулан долгилдог.
Ажалша арад зониинь
алдар солодошые хүртэдэг...
Буряад орондоо мэдээжэ
Түгнын басагад олон даа,
Буряад ороноо суурхуулһан
Түгнын хүбүүд бэрхэ даа!
Аглаг агаараарнь амилан,
арюун булагһаань умдалан,
ая-гангата дайдаяа найшаан,
хүсэ тамир оронол
Түгнын талаһаа гарбалтай,
Түгнын таладаа дуратай
түгэлдэр хүбүүд, басагад.

***

Хаанабши, хайратамни?
Хүн түрэлөө олоод,
Хүнүүдэй дунда ябана гүш?
Үгы хаа,
Сансарын хүрдэ соо
Төөришөөд,
Тулин, зобон тэмтэрнэ гүш?
Үгы хаа,
Тамын орондо түрөөд,
Түймэр дүлэндэ шатана гүш?
Тиимэ хубида хүртөөгүйш
Гэжэ этигэнэб,
Үнэн зүрхэнһөө найданаб...
Сагаан ханаатай,
Уужам сэдхэлтэй
Хүн хэмнэйш,
Үгтэхэн наһандаа
Элдэб ажабайдал
Үзөө бэлэйш...
Гушан найман жэл соо
Суг ажаһуугаабди,
Гурбан үхибүүднай
Айл бүлэ болонхой.
Долоон аша зээнэрнай –
Алтан хараасгайнууднай
Далижажа эхилэнхэй.
Сэдхэл соонь шинии
Һайхан бодол,
Һудаһан соонь шинии
Зүрхэнэй сохидол...
Шамайгаа нэгэтэ бэшэ
Гомдохоожошые болооб,

Хүлисөөрэй!
Хүйтэршэнэн гэр соо
Хооһоршоһон сэдхэлээр
Ажаһуухань хүшэр лэ.
Хүлисэ даа намайгаа,
Хайратамни!
Магад, хойто наһандаа
Уулзажашье болохобди...

21.05.2019

***

Ай, бурхан,
ямар ехээр ханаабиб
алтан тоонтоёо,
аба эжыгээ,
аха эгшээе...
Анхардаг хаа,
абынгаа бодхонон гэрые,
һэбшээнһээ халюурһан
сабшалангые,
сэсэгээр хангалтаһан
мойһые...
Дууладаг хаа,
һэбшээнһээ шугын
шууяхые,
Шэбэртэ горхоной
шааяхые,
сарюун үхибүүдэй
дуулахые...
Ай, бурхан,
ямар дуратайбиб
үлгы һайхан нютагтаа –
үзэсхэлэнтэ Шэбэртэдээ!
Тэндэ
үхибүүн наһамни үнгэрөө.
Тэндэ түрүүшынхиеэ
алтан наранай гэрэлһээ
нюдэдни һаргаа һэн,
үдэшын мүшэдэй эмнилгэһээ
сэдьхэлни жаргаа һэн.
Тэндэ түрүүшынхиеэ
ульмы дээрээ үндыгөөд,
уяхан бэээрээ хатараа һэм.

Үнгэтэ холонгые анжараад,
үрбэгэнэнэн хоолойгоороо
аянгалаа нэм...
Үглөөгүүр эртэ нэрихэдэм,
эхэмни эльгэлэн угтаха,
урихан нюдөөрөө мийхэрэн,
амтатай эдеэгээ эдюулхэ.
Уняар мана татаһан үедэ
үбгэн аба үльгэршэн нэн.
Унайгаар боргооһо
үргөөхэ сагта
ураг эльгэн хүгжэмшэн нэн.
Эгэшынгээ халуун бээдэ
нэнгээд,
ута хүнинүүдни үнгэрөө.
Ахынгаа хурса харасаһаань
түбэгшөөгөөд,
уймар заншые номгороо.
Ямар найхан саг байгааб!
Дүүхэн Баяраа дахуулаад,
дуран соогоо дүүжэндээбди,
дулаан уһатай Хобоодоо
дүүрэн нажар шунгаабди.
Хүйтэн үбэлэй үдэртэ
хада дайдаар холжорообди,
үндэр хасууритай шугы соо
мүльһэн дээрэ халтираабди.
Улаан хадын аршаанда
улаан бургааһад бүхэжөөбди...
Ай, бурхан,
ямар түргэн ябанаб саг,
наял үхибүүн ябагдаа.

***

Мүнгэн саһан хайлан
дуһална,
мүлһэн горхон
мүлирэн нимгэрнэ.
Үдэрһөө үдэр
үдэр нэмэнэл,
алтан наран
элшээ хурсаданал.
Сэлмэһэн тэнгэридэ
шубууд жэрьебэ,
шааюур шаазгай
шангаар шаханаба.
Борохон борбилоогой
һүрэхэнь бэрхэтэй,
бага үхибүүдэй
шууяхань гайхалтай.
Сагаан һара
үүдээ сэлинхэй,
һайхан хабар
шэнжээ элирүүлээ.
Сэнхир ургы дайдаар
задархань,
сэлмэг дуран дуулан
һалбархань!

***

Хүн нэрэдэ хүртэхэ –
Хада уула дабаһандал,
Хүн нэрээ алдаха –
Нюдэ сабшаха зуурал.

***

Дурлахан хүн далитай
болодог,
Дуунай аялга өөрөө
олодог,
Газар дэлхэй зэнхэгэд
гэдэг,
Гартань уран бэлиг
нэмэдэг,
харбайханаа бэлээр
абадаг,
ханахандаа хүрэжэл
халадаг...
Энэмнай зоригжол гэжэ
нэрэтэй,
Инаг дуран иимэ
шэдитэй.

***

Эхын нюдэнһөө
эршэтэй
юумэн үгы.
Эхын альганһаа
эмтэй альган үгы.
Эхын шанаһан
эдеэн амтатай лэ.
Эхын хэлэһэн
үреэл үнэтэй лэ.
Эхын зааһан
һургаал эрхим лэ.
Эхын һайхан
сэдьхэл
элшэ хүсэтэй лэ.
Эхын дулаан
энхэрэл
заха хизааргүй.
Эхэ үхибүүгээ
эльгэлэн хайрладаг.
Эхэ алдуунуудынь
хүлисэн заабарилдаг...
Эхээ гомдохообол,
зоболон үзэдэг,
зол жаргалайнгаа
түлхюурынь алдадаг...
Эхэ – манай бурхан лэ,
эхэ – манай наран лэ.

***

Үнгэрhэн һүни
унтаагүйб,
улаан зүрхэм
лугшаа лэ.
Үргэhэ нойршье
хүрөөгүй,
үхибүүн наһам
һанагдаа...
Алтан буусам
эрьелдээд,
аба эжымни
харагдаал.
Түрэхэн гэрни
миралзаад,
аха эгэшэмни
дуулалдаал...
Алтан тоонтым
элhэ шорой
альган сооһоом
адхарнал.
Амисхал наһан
энээн шэнгээр
аажам газартаа
шэнгэнэл...
Ажана мэндэ
ажаһууһам,
аба эжыһээ эхитэй.
Арюун харасаар
ажаглан ябаһам,
аха эгэшэтэйм
холбоотой.
Үтэлхэ наһанай

дүтэлхэ бүри
үхибүүн наһан
һанагдана.
Аба эжым,
аха эгэшэм
сэдьхэл зүрхэндэм
мүнхэрэнхэй!

18.04.2019

***

Үргэн Түгнын талада
Аршаан булагаар
                бурьялхан,
Алтан таряагаар
                долгилһон,
Арад зоноороо
                суурхаһан,
Түүхэ домогоор
                баян,
Сэлгеэн нютагууд олон юм.
Галтай!
Бажгар, Жаргаланта
                хаанаа,
Мунхан баабайгаа,
Уула ехэ
                Агшангаа
Зуугаад жэлдэ
                тахيداг
Галтайгаархин.
Галтай горхоной
                уһаниинь түргэн,
Галтай нютагай
                уладынь сагаан.
Энэ горхоной эрьедэ
Чингис хаанай
                сэрэгшэд
Үүр сайтар түүдэг
                носоожо,
Тогоонууд соогоо
                эдеэ хоолоо
                        буйлүүлжа,
Үй түмэн моридой

ундын харяжа,
Урдахи зургынгөө
түсэбүүдые шиидхэжэ,
ажабайдал тухай
хөөрэлдэн,
Хүсэ шадал орон,
амардаг байгаа юм гэжэ
хэлсэгшэ.
Галтай горхоной нэрэ
тэндэһээ эхитэй гү?
Галтай!
Уян сэдхэлтэй эхымни
Үлгы нютагын,
Сэнхир һайхан орониинь,
Нюсэгэн хүлөө шоройдоһон
хүрьһэтэ газарын!
Арбаадтайхан наһандаа
түрүүшынхиеэ
Айлшалжа ошоо һэм
нагасанартаа...
Бурьялжа урдадаг
Галтай горхон,
һэбшээндэ долгилдог
бүшэмэг ногоон,
Бороон ороходоо –
хүнэгөөр,
Тэнгэри дуугархадаа –
абьяастайгаар,
Наран бултайхадаа –
ялалзаһаар,
Мүшэд толорходоо –
хурсаар,
Үбэлдөө саһаниинь –
үбдэгсөө,

Эбэртэ малынь
талаяа бүрхөөһөөр...

Гайхуулаа хэнши
гүлмэр сэдхэлтэй
намае.

Галтай!
Долоон жэлэй саана
Сэлмэг зунай үдэр
                        зогсоноб амараг
                                    гансатаяа

Мунхан хадын оройдо.
Энэ хада мүргэлтэй,
Будалан жуугай
сэржэмтэй,

Орьёл дээрэнэнь
харахаш,

Түгнын тала нэмжынэ,
Галтай тосхон үбэртэнь
Гоёор һалбаран хүгжэнэ.
Галтай!

Холо ойрын айлшадые
Хүхэ хадагаар угтадаг,
Хүхюу зугаатай хүнүүдын
жэгтэй даа.

Жэлнээ жэлдэ
ажайдаалын
түбхинэһөөр,

Арад зониинь
зоригжоһоор...

Эжымни алтан үлгы,
Эдир дуранайм
түрүүшын харгы.

***

Би шинии илдам
басаганшни болохуу,
би шамда хүсэ шадал
нэмээхэб.
Би шинии арюун
горхоншни болохуу,
гашуудалыеш шэнгээхэб.
Би шинии нара нараншни
болохуу,
бодото байдалайш харгые
гэрэлтүүлхэб.
Би шинии хүлээхэн
хабаршни болохуу,
тэрэнги сэсэгээр сэдьхэл соош
задархаб...
Гансал нам руу анхаралаа
табиш,
зүрхэ сэдьхэлээ намда бэлэглэш!
Би шамда дуратайб,
дуулана гүш?
Ши – минии хүлээхэн аадарши
гантаһан газартам,
Ши – минии толорһон мүшэнши
харанхы һүнидэм.
Шамгүйгөөр хүшэртэй дэлхэй
дээрэ ажаһуухамни,
Шамгүйгөөр зоборитой
нэгэшье үдэр үнгэргэхэмни,
Ши – минии дуранши,
Ши – минии найдалши!

***

Хангалтаһан ногооной
хагдараагүйдэ,
хүхэрһэн шугын
шарлаагүйдэ,
ая-гангата Шэбэртээ
айлшалааб.
Улаан хадын аршаанһаа
амасааб.
Үрэ зүрхыем хайлуулһан
гэрхэмни
үзэсхэлэнтэ үдэр намайе
угтабал.
Уян сэдхэлтэй эхэмни
эрьен толгойдом оробол.
Үсөөн үгэтэй абамни
эрхээр намайе үндылгөө.
Үльгэр хөөрөөшэ үбгэн абамни
хүгшэн эжытэйм хүгжөө.
Хурса нюдэтэй ахамни
гүн сэсэн бодолтой һэн,
хабхар үһэтэй эгэшэмни,
харьялһан булагтал,
арюун зосоохитой һэн.
Хорогүй зантай дүүхэн
Баярни
намайе дахаад томо
болоһон,
намайе нажаагаад хэлэндэ
ороһон.
Абын бариһан гэрэй хажууда
зогсоходоо,
зүрхэ сэдхэлни доһолоол,

үхибүүн наһан һанагдаад,
уян досоохимни хульбэрөөл.
Сагай түргэн гүйдэлдэ
гайханаб!
Субаргын хажууда
тиихэдэ зогсоходоо,
маани мэгзэм уншаа һэм,
мүшэтэ ехэ замбуулин соо
мүнхэ нойрсоһон
эгээл дүтын хүнүүдээ
һанан, һанан.
Хангалтаһан ногооной
хагдараагүйдэ,
хүхэрһэн шугын
алтараагүйдэ,
аажам Шэбэртээ айлшалааб,
сэдьхэл зүрхөө номгоруулааб.

***

Аадар борооной хүгжэм доро
айдар гансатаяа аляалдаа
hэн гүт?

Тэнгэрийн сээжэдэ
сахилгаанай зуралзахадань,
толотоһон нюдэнүүд соонь
шэнгээ hэн гүт?

Аадар борооной хүгжэм доро
хатарха дурантнай хүрөө hэн гү?
Ушарһан амарагай
шарайень адаглаад,
зосоотнай сэлмэн,
уяраа hэн гүт?

Аадар бороогой хүгжэм доро
арюухан гансатаяа
шэбэнэлдээ hэн гүт?

***

Хайрата эхээ
hanahadaa,
нулимсамни дуhalдаг,
нэбтэрэн зосоомни
хүльбэрдэг.
Харахан нюдэнэйн хараса,
халуухан альганайн эльбэсэ
hanaандамни ородог...
Дууладаг haа,
эхынгээ зөөлэн хоолойн абяае,
эльгэлдэг haа,
эндүүрэлээ хэлэн,
сэдьхэлээ намдуулан.

Теэд
тиимэ арга үгыл даа, үгы.
Бурханай орон руу
бусанхай хайрата эхэмни.

***

Уян нугархай сэдхэлтэй юм
урин нангин эжымнай,
зөөлэн хатуушье үгэтэй юм
үлзы тэнюун эжымнай.
Зобожо, зүдэржэ ябахадамнай,
хэн хайрлан үргэнэб?
Жаргалдаа абтаад дашуурхадамнай,
хэн дэмжэн номгоруулнаб?
Хонгор сэдхэлтэй
эжымнай,
хурсахан нюдэтэй
гансамнай!
Сагай түргэн гүйдэлдэ
сайбалзан толгойнь бууралтана.
Ажабайдалай хүшэртэ
үхибүүдтээл ханаагаа зобоно.
Юундэ эжытээ зүбшэлсэнгүй,
эндүүрэл бидэ гарганабибди?
Юундэ эжыгээ хайрлангүй,
эрьюухэн наһаяа үнгэргэнэбибди?
Ами наһа бэлэглээл,
үдэр хүнигүй үргөөл.
Уян сэдхэлтэй
гансахан эхээ
үргэн хайрлаял.
Урдань хүгэдэн,
хүлисэл гуйжа,
хамагай найхание хүсэл!

***

Дуулим талада
алхалхадаа,
дуугаа дуулаха
дуратайлби.
Аажам дайдаяа
харахадаа,
амараг гансаяа
дурданалби.
Дулаан нэбшээндэ
бээмни эльбүүлээд,
холшор наһамни
һанагдаадхина.
Хурдан бодолһоо
толгоймни эрьеэд,
хүлгэһэн зүрхэмни
лугшаадхина.
Сагай гүйдэлдэ
байдал хубилаад,
баяр гашуудалые
нэлгэнэл.
Наһанай ошохо бүри
сэдьхэл нимгэрээд,
зан абаримни
номгороодхинол.
Зулгы Түгнын
сэбэр агаарһаа
сэдьхэл һанаан
сэлмэнэл.
Сэлгээ талын
сэсэгтэ хангалһаа
уярһан зүрхэн
задарнал.

ЭЖЫ...

Эгээл ханаха хүн ши!
Энэ наһандаа элүүр энхэ байхадаш,
Сэгнэжэ шамаяа шадаагүйб..
Сагай ошохо бүри, юундэшьеб,
урдамни элихэнээр бодоно –
шиниим дүрэ, зугаа дууншни,
захяа ханааншни..
Эжы..
Би этигэнэгүйб
энэ дэлхэйтэй хахасаһандаш!
Үүдэн тайлдаад,
Урдамни хүхюунээр,
һонинуудые намдаа дуулган,
Хүүхэн намайгаа хайрлаһан,
дүүрэн жаргалые хүсэһэн
дулаахан харасашни –
бодон байнал урдамни, эжы...

***

Хэн танда хэлээ юм
саг эмшэлдэг гэжэ?
Зүдэржэ байхадаш,
мүрыеш баряад:
«Би хажуудашни ха юмбиб,
бү уйда!» – гэжэ хэлэһэн
хүн эмшэлдэг.
Ажабайдалай долгинодо
хайра гамгүй
сохюулаад,
удха наһанай алдаад,
уйдажа ябахадаш,
гэрэйнгээ үүдэ сэлеэд,
дэмжэжэ абаһан,
гараа харбайһан,
сэдьхэлыш зоригжуулһан
зохид нүхэд эмшэлдэг.

***

Үглөөгүүр эртэ
үлзы нажарай үедэ
алтан наранай
элшэнүүдээ сасахынь
анжараад найхашаанаб.
Аадарай һүүлээр
амисхал ороһон
арюун дайдаяа
адаглаад сэнгэнэб.
Сэсэг ногооной
сорьёлмо хангалһаа
сээжэ сэдьхэлээрээ
амилан задарнаб.
Сэлмэһэн дайдада
аянай шубуудай
жэрьехыень шагнажа
жарганаб.

***

Уйдаһан сэдхэлыем
хэн сэлмээхэб?
Ухаан бодолыем
хэн ойлгохоб?
Үбдэһэн досоохиием
хэн аргалхаб?
Үншэрһэн зосоохиием
хэн баярлуулхаб?
Хайрата абамни
мүнхэрөө,
хонгорхон эжымни
холодоо.
Ханилһан амарагни
хожомдоо,
халуухан бээмниш
хүгшэрөө...

***

Харатай түргэн
хайлаа лэ
хада уулын саһахан.
Харьялан шууян
урдаа лэ
хүбшэ тайгын горхохон.
Хүхэ сэнхир тэнгэридэ
аянай шубууд жэрьебэ.
Хүдөө тала ногоорон,
аятай хангал сорьёлбо.
Хүхын дуунай хүнинүүд
хүнэй сэдхэл эзэлхэ,
хонгор залуу үхибүүд
хүхюун зугаа дэлгэхэ.
Хабарай найхан
сэнгүү үе
хүсэ шадалаа харуулна.
Хүн зоной ажабайдал
түлэг дундаа орьёлно!

22.05.2019

***

Зунай дулаахан үдэшэ
зула бадаргаад бурхадтаа,
субаргын хажуудахи
һандали дээрэ
һуунабди инагтаяа.
Хон-жэн.
Гансал
шугын горхоной шолшогонохонь
эли.
Хүхы шубуунай донгодохонь
холо.
Хадын сэсэгүүдэй сорьёлхонь
гайхал.
Шэмэтэй ногооной халюурхань
гоёл.
Гэнтэ
зүрхэндэм шунама аялга
дуулдаба,
шугын бургааһанай
шэмээн шангадаба.
Хүрин гээгэнүүдни
һэбшээнһээ задарба,
хиидэн агаарта
надхан долгилбо.
Шэмээгүй гэртээ ошохоо
забдабабди,
жэжэхэн бороогой дуһалда
хүртэбэбди.
Шинии альган соо
минии альган.
Шэхэндэм дуулдаба
шэдитэ хүгжэм.

Шэшэрэн зүрхэмни
задаран хайлаба.
Шэнжэлэн шарайеш
сэдьхэлни уярба.
«Дуратайб!» – гэжэ шэбэнэхыеш
дуулабаб.
Шэнгэхэн хоолойгоор
дуулажа эхилбэб.

23.05.2019

***

Таби наһанай эрьюулгэ
дабажа гараһан намда
түрэн аба эжыһээм
сэнтэй хүнүүд үгыл даа.
Тэмсэл дүүрэн наһандаа
тэмтэрэн уйдажа һуухадаа,
таанадые гэнтэ һанахадаа,
тэнхээ хүсэ нэмэнэм даа.
Даруу номгон эсэгэмни
хэлэгшэ һэн:
«Зөөриин баян – дэлхэйдэ,
зүрхэнэй баян – толгойдо».
Зүб лэ даа!
Дорюун зантай эжымни:
«Хэлэнэн үгэдэ бү этигэ,
хэнэн хэрэгынь хаража үзэ».
Мүнөөшье хүрэтэр
бууралтажа эхилһэн
толгойһоом холодоогүй
аба эжым хэлэнэн
гүнзэгы удхатай үгэнүүд.
Аба эжын ханамжаар
хүл дээрээ бодонобди.
Хайрата хоёрой нургаалаар
ажабайдалаа зохёонобди.
Хүн нэрээ олохо
хүшэр үйлэтэйбди,
зоболон ехэтэ байдалтай
тэмсэхэ заяатайбди.

***

Нюдэнэйш харасаһаа
хайланаб, инагни.
Намжар зугааһааш
уярнаб, амарагни.
Гэрэлтэнэ зосоомни,
гэгээрнэ байдални.
Наманшалнаб бурхадтаа,
найданаб шамдаа.
Хохи боро үдэрнүүд
холодог лэ манһаа!

***

Шэнэ жэлэй гарахын урда
шэнэ саһан бударба.
Шэнэ ороһон хүбхэн саһантай
шэнэ найдални хэргэбэ...
һая унаһан саһые хараад,
сэдьхэл минии сэлмэнэ.
Заахан альгаар
шүүрэн саһахание
шэмшэрһэн хасараа эльбэнэб.
Абаахай саһан
альган соомни хайлаад,
шэнжее алдаад дуһалба.
Шэнгэһэн уһанһаань
хасарни халуудаад,
хүйтэн жабарһаа гэнтэ сайба.
Яаран гэртээ гүйжэ оробоб,
яаһан дулаан бэ гэртэм!
Шэрэм дээрэ бусална шүлэн,
шэмэтэй ногоон сай...
Шэмэнэм удаан тэрээниие,
шэнээ шадал нэмэһэн шэнгиб.
Элдэб бодол толгой соом
эрьелдэнэ юртэмсын байдал
тухай.

***

Хюрууда сохюулаад
дурамни
хагдаран нэгэтэ алдаа һэн.
Халуухан ошотой зүрхэмни
харлан нэгэтэ уйдаа һэн.
Харанхы нажарай хүни
ханимни урдам зогсоно,
сэдыхэл хүльбэрмэ үгэнүүдые
юундэшьеб намда хэлэнэ.
Тиихэдэл
ши бидэ хоёрой дунда
хүйтэн хана бодоол,
харилсааншые бидэнэй
доройтоо.
Олон жэлдэ
бэе бээе ойлголсонгүй
ажаһуугаабди.
Оло дахин тарая гэлсэн,
бэе бээе тамалаабди.
Тээд хоёр тээшээ халаатаагүй,
хуби заяанаймнай харгы.
Хухаран һандараагүй,
инаг дуранаймнай дугы.
Ши бидэ хоёр
бэе бээе хүлисөөбди.
Саашанхи байдалаа
шадаха зэргээрээ
зохёогообди...
Ши бидэ хоёрто
түрэнэн үхибүүднай
хайратай һэн.

Хүшэр байдалыг
дабажа гарахан
харгымнай сэнтэй нэн...
Хюрууда сохюулхан дурамни
хагдаран нэгэтэ алдаа нэн.

ҺАНААБ

Үдэшэ бүри шэртэнэм
тэнгэрийн мүшэдые,
үдэшэ бүри шэбшэнэм
шинии һайхан нэрые.
Сэлмэг шарайеш
нарантай сасуулнаб,
инагни!
Сагаан сэдхэлыеш
һанан уярнаб,
жаргални.
Улаахан уралшни
ягаан жэмэстэл.
Ялалзаһан нюдэдшни
харахан мойһондол.
Заахан альгануудшни
ямар зөөлэхэн бэ!
Хонгёо хоолойшни
ямар зохидхон бэ!
«Дуратайб!» – гэжэ шамда
дуулгахам гү?
«Хүлээнэб!» – гэжэ шамдаа
бэшэхэм гү?
Жэл үнгэрөөл,
шамае хараагүйб.
Жэл үнгэрөөл,
шамтай уулзаагүйб!
һанахын ехээр
шамае һанаалби.
Дурлахын ехээр
шамдаа дурлаалби!
Хүрөөд ерыш,
хүлээнэб,
хабхар һүни соо
толорһон мүшэмни!

***

Абым тоонто нютаг –
ая-гангата Шэбэртэ,
Эжым түрэхэн газар –
Түгнын талын Галтай юм.
«Эмээлтэ хазаартые багтааха»
зосоохитой хэн абамни.
Уужам сагаан сэдхэлтэй хэн
hanaха байха эхэмни.
Эдир залуу наһандаа
оюутад ябахадаа,
бэе бээдээ дурлаад,
гэр бүлэ болоһон,
табан үхибүүдые хүмүүжүүлхэн.
Эдээнэй һайниие эдюулжэ,
элһэ тооһыемнай арилгажа,
хүл дээрэмнай гаргаһан,
хүнэй зэргэдэ хүргэхэн
хайрата аба эжымни.
Эсэгэмни эрэлхэг
хатуу зоригтой хэн.
Тиибэшье
үншэрхэн хүниие хайрладаг,
аха хүнүүдые хүндэлдэг,
үхибүүдтээ эмээхэй,
олон үгэ дуугүй.
Холын харгыда
сэржэмэй дээжые үргэдэг,
худал хуурмаг
ябадалые шоо үзэдэг хэн.
Агта хүлэгые ургадан
бариган,
адхаар орооһо гээшые

тариһан.
Адхамал нударгаар
боосолдожошье үзэһэн,
ашаа хүндэ
үргэжэшье туршаһан...
Гэрэйнгээ байдалые
дүүрэн хангаһан,
ганса эхэдэ
тулгань байһан.
Эхэмни налгай зантай,
эльгэ нимгэн сэдхэлтэй һэн.
Дүшөөд жэлэй хугасаа соо
нургуулида багшалһан,
мандолина дээрэ наададаг,
дуунуудые дууладаг.
Дайнай хатуу үедэ
хооһо нойтониие үзэһэн,
хүлһэнэй ажалые хэһэн,
үбһэ сабшаһан,
үхэршье адуулһан...
Сагай ошохо бүри
аба эжыгээ һананам...
Сарюун сэдхэлэйм
хүлгөөн,
сагаан һанаанайм
үргөөн
аба эжыһээм эхитэй,
һайн нургаалнуудтайнь
холбоотой.

***

Үймөөн ехэ ажабайдалһаа
амарха бодол түрэнэ.
Аажам тэнюун нютагаа
айлшалан ошохоо һананам.
Сэсэг ногооной үедэ
сэнгэжэл хүдөөдэ ябамаар лэ.
Үзэмжэ һайхан дайдада
үлир алимһаа һаргамаар лэ.
Үхибүүн һаһаяа һанаад,
үелхэ һанааншые эрьедэг.
Ааяма халуун үдэрнүүдтэ
арюун горхондоо
шунгадаг һаа.
Алталиг Хобоогой эрьедэ
амаран сэдхэлээрээ хэбтэдэг һаа.
Үдэшын боро хараанда
тэнгэрийн мүшэдые
тоолохо һэм.
Сэлмэг һарын толон дор
сэлгеэ үдэшэ сэнгэхэ һэм.
Улаан хадын ой соо
гүлзөөргэнэ түүдэг һаа,
соргоор гоожоһон
аршаанһаа
амсан удаан уудаг һаа.
Жэргэмэл шубуудай
жэрьехые шагнаха һэм.
Жэжэ бороогой
дуһалые шүүрэхэ һэм.
Уйдаһан сэдхэлэйнгээ гунигы
сэлмээхэл байхаб.
Түргэдэһэн зүрхэнэйнгөө сохисы
номгоруулхал байхаб.
Арюун тоонто нютагаа
айлшалха дурамни хүрэнэ.

***

Шара алтан нарамнай
унтарангүй туяарнал.
Зүлгэ ногоон дэлхэймнай
зогсонгүй эрьелдэнэл.
Һанаан бодолдомнай
ороогүй
шэнэ байдалай эрьесэ,
юртэмсын ажабайдалай
юръеэтэ һэлгэсэ.
Хүнэй сэдхэл зогсонгүй,
хэтэ мүнхэдөө хүдэлнэ.
Зэрлиг муухай аашаһаа
зүрхээ даран уйданабди.
Һайхан хэрэгэй бүтэбэл,
сэдхэл дүүрэн жарганабди.
Замби түбиин нюусые
хэн бултыень тайлбарилаа юм,
заяа хубиин харгыда
хэн урдахияа мэдэхэ юм?
Хайран ганса һаһаяа
сэгнэнгүй үнгэргэнэбди.
Мүнхэ һаһатайбди
гэжэ һанан,
гэнэн алдуушые гарганабди.
Бурханай тооложо
табиһан һаһан –
сэгнэшгүй һаһан!
Хэмжээтэй һаһаяа сэгнэе,
хэмжүүртэй сагаа удхатайгаар
үнгэргэе!

***

Дуулим хабарай
дулаан үдэшэ
дууша шамайгаа һананаб.
Сэлмэг бодолнууд
толгой соом эрьелдээд,
сээжэ сэдхэлыем
хүлгүүлбэ...
һаял шамтай ушараа һэм,
һаял дурлаад жаргаа һэм.
һаял гансатаяа ханилаа һэм,
һаял сэсэгтэл задараа һэм,
һаял даа, һаял!
Сагай түргэндэ гайханаб!
Урихан нюдэнэйш
хараса һанахадаа,
уйдаһан зосоом
наран гараба.
Зүрхэ сэдхэлни
зэнхэгэд гэбэ.
һаял бүжэгүүдые зохёодог һэнши,
һаял тайзан дээрэ
наададаг һэнши...
һаял даа, һаял!
Дуулим хабарай
дулаан үдэшэ
дурдан амарагаа
дурсанам.

***

Дуулим талада
хоёр жэргэмэл
дуран тухай жэргэнэ.
Сэнхир аласта
хоёр зүрхэд
дуран тухай дуулана.
Долгилһон нугада
гүлмэр инагууд
дуран тухай шэбэнэлдэнэ.
Сэсэгээр бүрхөөгдэһэн
сэнхир дайдадам
халуун дуран жэгнэнэ...
Холшор инагай
халуун зүрхэд
нэгэ доро сохилно,
сэлмэг дуранай
халуун ошонһоо
хонгор дайдам халюурна...

21.04.2019

***

Шэди ехэтэ хүсэтэйл
инаг дуран,
Энэ гэхэ хизааргүйл
инаг дуран.
Зол жаргал бэлэглэдэг
инаг дуран.
Сэдьхэл бодол сэлмээдэг
инаг дуран.
Зоболон гашуудалые ойлгуулдаг
инаг дуран.
Зоригжуулан хүниие хүмүүжүүлдэг
инаг дуран.

ЭСЭГЭДЭЭ

Наһанай ошохо бүри
номгон зантай эсэгээ
дурданам:
Нарай наһанһаа
һанаандам
намдуухан һэн абяагаараа,
налгай һэн хандалгаараа,
үсөөн үгэ дуутай һэн.
Энэ тэрэ юумэн тухай
үлүү үгэ хэлэжэ,
хүниие шүүмжэлжэ
байһыень һананагүйб.
Үхибүүн наһанһаа
Унаһан малгайгаа
абангүй хүдэлһэн.
Ой тайгааршые агнаһан,
һархяагшые түүһэн,
хүбшэдэ һамаршые сохиһон.
Залуу наһандаа
бэрхэ барилдаашан,
шатар, хаарташые наадаһан.
Дархан һэн.
Мүнөөшые хүрэтэр
бодхооһон гэрнүүдынь,
элдэб ондоо бүтээлнүүдынь
бүтэн лэ, зохид лэ.
Дайнай үедэ
арбаад наһандаа
ганса эхэдээ шадаха зэргээрээ
туһалжа, дүү хүбүүгээ
харалсажа, томо эрэшүүлэй
ажал хэлсэжэ ябаһан.

Үбдэгсөө саһатай ой соо
түлээ бэлдэхэ, гар жүрөөгөөр,
шарга морёор.
Нажарай сагта үхэр малдаа
үбһэ сабшаад бухаллаха.
Намарай үедэ жэлтэйхэн
дүү хүбүүгээ нюргандаа үргөөд,
Хоолошчоо унаһан орооһо түүхэ...
Хоёр хара нюдэнһөөнь
нулимсын дуһалхание
нэгэтэ харажархёод,
сошожо абаа һэм.
Сонхын саана сагаан саһанай
бударжа байһан үе һэн.
Эжы тухай шүлэг уншаад,
сээжэ зүрхэмни хүлгөөд,
хүгжэмынь зохёон,
дуулажа һуухадамни,
үүдэнэй дэргэдэ
үлбэр бзетэй болоһон
эсэгэмни
шэмээгүй бархиржа байгаа һэн.
Эртын сагаа һанаа хадаа,
эхээ һанаандаа оруулаал.
Тиигээд,
ехээр уяраа...
Наһанай ошохо бүри
номгон зантай эсэгээ
һананам.

***

Ши наһанаймни харгые
наранай туяагаар гэрэлтүүлээш,
нангимни.

Ши сээжэ зүрхэн соом
сагаан сэсэгүүдые задараагааш,
сарюухамни.

Ши гуниг дүүрэн зосоом
шэнэ найдал түрүүлээш,
зохидхомни.

Уйдхар дүүрэн байдал соом
урасхал шэнэ оруулааш,
урихамни.

Шам тухай үдэр һүнигүй
бодонолби.

Зүүдэ манахын урда
шинии нэрые шэбшэнэлби.

Алтан наранай туяархада,
арюун шарайешни
хараһайб даа гэжэ
зальбарналби.

***

Буряад хэлэн соомнай
Удхатай үгэнүүд бии даа.
Байдалыемнай сэгнэнэн
Баяриеьмнай хүргэнэн,
Баян байдал хүсэнэн,
Бата жаргал үрезлэнэн,
Балшыса элирүүлэнэн,
Баримталжа тодорүүлэнэн,
Барагдашагүй ехэ омогтой,
Байгаалиин тодо зурагтай,
Бардам хүниие ёгтолһон,
Баатар хүниие магтаһан,
Барюубшагүйе шүүмжэлһэн,
Булхайшые элирүүлһэн,
Сэдьхэл хүнэй буляаһан,
Зосоохиие туляаһан,
Сахилгаандал үгэнүүд бии...
Бултанаймнай баялиг –
Буряад хэлэн баян даа!

***

Набшаһад шарлаад
унана, унана.
Намжаа дэлхэй
уйдан хагдарна.
Нугаһад, хун шубуудшье
зэлэ татаба.
Нангин гансаяа һанан
дурданаб.
Дуратайб шамдаа!
Дуулана гүш
намайгаа?
Хайлана сэдьхэлни.
Хаа-яа гомдохоожошье
болооб шамайгаа...
Хүлисэл гуйналби,
хайрлыш намайгаа.
Сэнхир тэнгэридэ
сагаахан үүлэнүүд
нүүнэл хойноһоо
хайшааб даа урагшаа.
Һанабаб хайратаяа –
сэлмэг дураяа.
Хаанабши мүнөө?
Уйданаб гансаараа.

22.09.2018

***

Арбаад жэлэй саанахана
хүндэ гашуудалда
сохюулан, һүүлшын харгыда үдэшэн,
үлөө бэлэйбди үхибүүдынь...
Эхээ эльгэлэн хайрлажа
үрдеэгүйб,
элшэтэ үгэнүүдээр
уяруулаагүйб.
Мүнхэ наһатай гэжэ
һанааб,
мүнөөл хахасахадаа –
мэдэрээб!
Харин тиихэдэ...
Табяад жэлэй саанахана
хорёодтойхон наһандаа:
Хаб харахан нюдэн,
хонгёохон хоолой,
утахан гээгэхэн.
Уян нариихан бэе,
алагхан зүрхэн,
айдархан сэдхэл.
Холшорхон эсэгэтэйм
хуби заяагаа холбоо.
Дүшэн жэл соо хожуулаа
ханилжа һуугаа.
Табан жаахануудаа
хүл дээрэнэ табяа.
Харин мүнөө...
Хабарай һэбшээхэн һалхинда
илдамаар энеэхыень
харанагүйб.
Зунай хэрюухэн һүүдэртэ –

зохидоор зугаалхыень
шагнанагүйб.
Намарай набшын
шарлахада,
сэсэнхэн нургаалһаань
хүгжэнэгүйб.
Үбэлэй хагсуу хүйтэндэ
сайханһаань халуухан
ундалнагүйб.
Арбаад жэл соо
ажабайдални
хубилшоол даа, эжымни!
Арбаад жэл соо
эльгэ зүрхэмни
нимгэршоол даа, эжымни!
Теэд яахаб...
Сагаан һарынгаа
гарахалаар,
сэбэрхэн сэдьхэлтэй
шамхандаа
Зула бурхадтаа бадарааһаар,
зальбархаб үгтэһэн
наһандаа!

***

Намжаа Буряад орон руум
Нарата хабар айлшалба.
Набшыһан модод гүлгэлөөд,
Ногоорон һалхинһаа намаалба.
Тэрэнгийн сэсэгүүд ягаараад,
Хада дайдаар хангалтаал.
Аяар холоһоо аянай шубууд
Аглаг нютагаа бусаал...
Арьялан долгилно Сэлэнгэ,
Харьялан урдана Үдэ,
Хүгжэн һалбарна Улаан-Үдэ.
Хараасгай шубуун
уурхайлха,
Хүхы шубуун
донгодохо,
Хун шубуудшье
дурлалсаха...
Хонгор басагадай шарайнь
сэнхир тэнгэридэл
сэлмэнхэй.
Сарюун үхибүүдэй шууялдаан
хонгёо хонходол зэдэлэнхэй.
Сэлмэг һарын толон дор
Залуу наһан инаглана.
Хүнэй сэдхэл һалбаран,
Шэнэ байдал хүгжэнэ.

ЭГЭШЭДЭЭ

Хаб хара үнэтэй,
саб сагаахан шарайтай,
хорогүй сэдхэлын
уужамхан нэн Даримымни...
Гансал,
хуби заяанайн харгы
хүшэрдөөд,
дүшэ наһанайнгаа эрьюулгэ
хүсэд дабаагүйл.
Дэлгэр ажабайдалые
дүүрэн хараагүйл...
Бурханһаа үгтэһэн
тоотой наһандаа
найдалгүй гансатай ушараад,
бог ногоогоор бүрхөөгдэһэн
харгыда балартаад,
зүдэржэ үбшэлһэн байгааш,
эгэшэмни.
Дэлхэй дээрэ түрэнэн
гансал хүбүүнһээ
түби дээрэ мүнделһэн
ашахан басагатайш!
Теэд
Даримымни аша басаган
эгэшэдэм адли –
урихан шарайтай,
эгэшэдэм адли –
налгайхан зантай...
Үетэнэйнгөө дунда
зугаатай,
хүгжэм дуунда дуратай.
Ном хударта хурса,

хүн зондоо сэлбэр, сэхэ...
Хэнхээш дутуугүй хүн
болохо гэжэ этигэнэб.
Хайрата эжынгээ нэрые
мүнхэрүүлхэ гэжэ найданаб.

2009 он.

УШАРАА НЭМ ШАМТАЙГАА

Хүрьһэтэ газараа
гэшхэһээр,
хүхэ тэнгэри шэртэн,
ажабайдалаа
ажаглаһаар,
алтан наранай элшэ доро
гурбан һайхан
үхибүүдээ, аша зээнэрээ
хараһаар,
гуламтынгаа гал
бадаруулан,
гуурһанайнгаа хэрэг
мартангүй,
таби наһанайнгаа дабаанда
тулажа ерэбэлши, Бимба!
Ямаршые түргэн
сайнашыеб һаншагынь...
Гушан жэлэй саана
гэнэхэн хонгор
наһандаа
урихан зунай үдэшэ
ушараа нэм шамтайгаа
түрүүшынхиеэ,
Галтай тоонто нютагай
гайтайхан хүбүүнтэй.
Арбан долоотойхон би
хараагүй юумэ
хараһандал,
дуулаагүй юумэ
дуулаһандал,
гайхан адаглааб
шамайе.

Сэхьень хэлэхэдэ,
дурлашооб.
Сигаретэ зуунхай,
ушаагай урдуур
алхалан,
забһар нэгэ оложо,
шэртэн намайе
харанаш.
Хөөрөөш искусствэ,
театр тухай.
Жаргалтай хүхюухэн
багашуулдал,
Сэдьхэлни шамай
харан баясаа һэн.
Сууряан болоод
үнгэршэһэн
сэнгүү залуухан
үемнай
Сагайнгаа түргэн гүйдэлдэ
сэдьхэл манайнгаа тамалһаар.
Тэрэ түрүүшын уулзаһан
тусгаар жэгтэй үдэшэмнай,
гэрэл соохидол харагдан,
эрьен манаа хүлгөөһөөр!
һанана гүш тэрэ үдэшэ?
Жэжэхэн бороошые
дуһалаа һэн,
сонхodom сэсэгшые
задараа һэн,
һанана гүш?

***

Арад бүхэн өөрын хэлэтэй,
арад бүхэн өөрын ёһо заншалтай,
өөрын хэлэн, ёһо заншал
арад бүхэндэ
эгээл эрхим, эгээл уян,
эгээл илдам...
Түмэн жэлдэ хүгжэжэ
байһан түрэл хэлэмнай,
ёһо заншалнай
үндэһөөрөө үбдэжэ
эхилэнхэй гү?
Эхэ хэлээ үзэхэ,
ёһо заншалаа сахиха –
буряад арадай уялга
бэшэ гү?
Ургажа ябаһан үхибүүдтээ –
«улаан бургаһадтаа»
дамжуулха ёһотойбди
гэжэ һананаб.

***

Хэн намайе дэлхэй дээрэ
түрөөб,
юһэн нарын туршада
зүрхэн дороо бөөмэйлөөб?
Урихан шарайтай

эжымни,

Ульһаараа жэгнэдэг

нарамни.

Хэн намдаа һанаагаа
зобооб,
заяагдаһан хубидам
зол жаргалые хүсөөб?
Уяхан сэдхэлтэй эжымни,
урдаал хараха түшэгни.
Хэн зобожо, тулижа
ябахадамни,
сэдхэлыем заһан дэмжээб?
Сэсэн мэргэн заабаряараа
зосоохиием сэлмээгээб?
Энхэрэл дүүрэн

эжымни,

Этигэл найдалайм

тулгамни.

Залираадүй наһандаа, эжымни,
зальбарнам урдатнай һүгэдэжэ.
Алтан дэлхэйн
арюун найханиие
баглаа сэсэгтэл
баринам тандаа!

***

Балшар наһым үргэһэн
Аба эжы хоёрни,
Эдир наһым хүлгүүлһэн
Эльгэ нимгэтэй инагни!
Дунда наһыем баясуулһан
Бээ даанхай үхибүүдни,
Үтэлхэ наһыем жаргуулһан
Урихан аша зээнэрни!

***

Үүдээ сэлиһэн хабарнай
Ногоон дэгэлээ хэдэрхэнь.
Үндэр тэнгэрийн сээжэдэ
Уһанай шубууд жэргэхэнь.
Саһанай һайрам горхонууд
Хайлан дайдадаа шэнгэхэл.
Сэнхир дэльбэтэ ургынууд
Хээрын һэбшээнһээ найгахал.
Дуулим Буряад орондом
Ногоон мүшэр задарха.
Номин Байгал далайда
Нугаһад жарган тамарха.
Мойһон хангалтан һалбарха,
Хүхэ ногоон ургаха,
Аадар бороо дуһалха...
Сэдьхэл хүнэй һэргэхэ,
Зохид байдал эрьехэ,
Сэлмэг дуран хүгжэхэ,
Залуу наһан дуулаха.

ЮРЫН БЭШЭ ПОЭТ

Тэнгэрийн мүшэдые
тохёолдуулан
тодоруулха
тамир хүсэтэйл.
Эрдэни шулууе
сэдьхэл соогоо сасаруулха
эди шэдитэйл –
юрын бэшэ поэт!
Ажабайдалай онсо
нюусыень
аялгалан тайлбарилдаг,
алтан дэлхэйн
арад зондо
арюун харгы үрезлдэг –
юрын бэшэ поэт!
Дошхон мориндол
дайлашагүй сэдьхэлые
номгоруулха шадабаритай,
нимгэршэгүй харанхы
байдалые
наранай туяагаар
гэрэлтүүлхэ заяатай –
юрын бэшэ поэт!
Сансара хүрдын эрьеэн соо
ажабайдал дүүрэн
ажаглана.
Сэдьхэлһээ бурьялһан
золтой шүлэгүүдээ
арад зондоо зорюулна –
юрын бэшэ поэт!

ДАШХАНАЙ ХУНАН

домоглол

*Цыренова Дулгаржаб Доржиевна эжынгээ
мүнхэ дурасхаалда зорюулнаб*

Хабарай дулаахан хаһа.
Ахамни үглөөгүүр эртэхэн
Айлшалан хүрэжэ ерэнэ...
– Ябая, Бажгарайнгаа бууса,
Эжынгээ түрэнэн тоонто!
Мунхан хадынгаа оройдо
Хии мориёо хиидхүүлэе!

Ахаяа нэмээхэн шагнаһаар,
Абьяагүйхэнөөр хубсалан,
Хоёр басагадаа дахуулан,
Хүнгэн мөөритэдэнь һуунабди.
«Хонда» түргэн гүйдэлтэй,
Хүнгэнөөр тэгүүлээ зүүлжээ...
Наранай туяа нюдэ руум
Сасаран байна урдаһаам.
Һэрюухэн тунгалаг агаар
Һалхидана аятайханаар.
Дабаанһаа доошо буухада,
Харгааһата тосхон эхилнэ...
Сэнхир экранай бии болохын
Түрүүшын дикторнуудай нэгэн,
Түгнэ талын хүбүүн –
Зэгбэ Гомбожабайн
Сэлгээ тоонто нютаг!
Харгын хажуудахи дасанда
Хурал номой болоходо,

Хүнүүдэйнъ ханаан заагадаг
Харин тиихэдэ...
Хэдыхэн жэлэй урда тээ
Хардалганда яһала хүртөө –
Тэрэ сагайнгаа засаагаа
Түрэл дасанаа хэргээгээшэд
Буддынгаа эрдэм шудалһан,
Түгнынгөө урдаа ханаха
Даша-Цырен амбайтая.
Мүнөө болоод байхада:
Буряад үргэхэн дайдамнай
Буддынгаа шажанаар хэргэнхэй даа!
Субарга, дасан дугамнай
Суута нууринуудтаа бодонхой даа!
Харгы...
Энэ урдахи харгымни
Элдэб бодол хэргээнэ
Ажабайдал тухаймни...
Таби найман ондо
Түрөөб Шэбэртэдэ –
Уран поэт Улзытуевай
Уужам найхан нютагта.
хананам...
Эжыдээ хүтэлүүлээд,
нургуули ошоһоноо:
Сагаахан фартук,
Шэнэхэн сандаали,
Хүрихэн формо,
Хоёр гэзэгэдэм
Сагаахан бантигууд...
Түрүүшымни хэшээл,
Түрүүшымни багша –
Тоо тооложо нургуулһан,
Үзэгүүдтэй танилсуулһан

Валентина Цыбиковна!
Тиихэдэ манай уялга –
Пионер, комсомол болохо,
Ленин багшын заабаряар
Эрхим найнаар нураха:
    нураха, нураха, нураха
    Үшөө дахин нураха!
Үдэр бүри
    газетэ, радио, телевизорээр
Партиин захяа:
    колхозой түсэб,
    коммунизм тогтоолго...
Мүнөө болоод байхада –
    Ажабайдал хубиланхай...
Шэнэ гуримда дадаха –
Бэлэхэншые бэшэл хэбэртэй...
    Дэлгүүр дүүрэн хари
    гүрэнэй эд зөөри!
Мүнгэн байбал,
Дуран соогоо:
Абыш, худалдыш, нэлгыш!
Шадаха соогоо эрьелдыш...
Мүнгэн, мүнгэн, мүнгэн!
Мунхан хада хүрэнэнөө
Мэнэхэн лэ обёорноб...
Энэ хадамнай мүргэлтэй
Будалан Жуугай сэргэмтэй!
Тахил хэдэг хүнүүдэйнгээ
hanaa сэдхэл тэниилгэдэг!
Орьёл дээрэнэнь харахадам,
    Түгнын тала аржына.
    Галтай тосхон үбэртэнь
Гонзойн урагшаа нэмжынэ.
Харанабди...

Холохон бэшэ
Үндэр, набтар модод.
Дүтэлнэбди нэгэндэнь –
Олон юумэ хараһан,
Элдэб юумэ үзэһэн
    Дашханайнгаа хуһанда
    Нахилзана ондоохоноор:
    Баярлаһанаа харуулан....

Хуһанай хөөрөөн:
Үргэн Түгнын талада
Галтай горхонойнь дээрэ,
Бажгар хадын үбэртэ
Бардам Дашханай бүлэ
баян дэлгэр һуугаа даа.
Гэрэй эзэн гайтайхан:
Үсөөн үгэ дуутай,
Шэрүүн абари зантай,
Задарюун томо бээтэй,
Сарюун гурбан үхибүүдтэй –
Дагмаа, Радна, Ананда!
Налгай зантай Чимитцу!
Һүрэг адуу малайнь
Һубарилдан горхондоо
буухадань –
Эхилһэниинь ундаа
харяжа,
Һүүлшынхинь хоройндоол
үндыхэ...
Нэгэ доро дүтэлөө һаань, –
Номгорһон голой урадхал
Шэргэнэн шэнги болохо һэн.
Ханхинама үбэлэй хүйтэндэ
Хорёод гаран сарнуудынь

Хурса эбэрнүүдээ ёдойлгон,
хүрэг олон үхэрнүүдээ
Хүрээлэн хамгаалжа хэбтэгшэ нэн.
Амбаар дүүрэн талхатай,
Алта мөнгөөр ядаагүй,
Ухаан бодолоор сарюун,
Хүсэ шадалынь нулараагүй
Амгалан тайбан нуугаа.
Тэрэ хорото үбэлэй
налхи шуургата хүни
Дашханай зүрхэн сохилжо,
Сэдьхэлынь зобоон хүлгүүлбэ.
Орохо нууха газараа
Оложо ядан эхилнэ.
Элдэб бодолдо абтан,
Урагша хойшоо алхална.
Нэгэшье тиимэ байгаагүй.
Юундэ? Өөрөөшье мэдэнэгүй...
Сонхын хажууда зогсон,
Шэртэнэ удаан яаралгүй:
Саһан, бордоһолно газар,
Хиирэхэн нарын толондо
Сиидэгэр үүлэд холжорно.
Хадын үбэрэй хаяагаар
Харахан табан тобшонууд
Томо боложо эхилхээр,
Табан шарга морид болон,
Саһа үрхирүүлэн дүтэлнэд.
«Хахад хүнийн дунда
Юугээ наашаа бэдэрээб,
Ямар хэрэг гарааб?»
Хүйтэн хүлхэн – нюргандань,
Шэрүүн бодол – ухаандань...
«Ум-дари-дудаари-дүри-суухаа!»

«Бодо, Чимитцу, хубсала!
Шулуутаһаа дууда!» –
һөөлдэнхэй бүдэхи дуугаар
Шахан байжа хэлээд,
Нэгэ хүрэдэгөө абажа,
хүрэн газаашаа гарана.
Тодхор боложо тохёолдоо:
Таба хүрэдэгөөрнь Ананда
Агнуурида гарашаһан байха юм...
Хаалтын саана хоргодон,
Харана шагнаархан.
Хазаар мориёо эмээллээд,
Харайлгашаба Чимитцунь.
Үнишье болонгүй...
Сагаан һахалтанууд,
Моридой түбэрөөн,
Хүл хөөрсэг...

– Гэртэ хүн үгы! Эд зөөриинь –
Гаргажа, түргэн ашагты!

Гурбан хүн гүйдэлөөрөө
Гэр руунь тэгүүлшэнэд...
Үшөө хоёрынь үбһэ асараад,
Үүдэнһээн хаяжа эхилэн,
Гэрынь тойрон – үгы болошонод.
«Харыт, хара золигуудые!
Зөөриим ашахань багадаад,
Гэрым галдахань юуштэб?
Бэень баригданагүй Дашханай,
Буугайнь абяан зэдэлшэнэ.
Үнишье болонгүй...
Харюу буудалдаан замхаһаар,
һомогүй буугаа шэрэһэн
Баарһан, Дашхан яаран,
Бүдэрэн гүйнэ хүндөөр

Тахидаг сагаан модондоо...
Дашханай хуби заяан
Дээрмэшэдэй хоротой номонтой
Дахин тулалдашана.
Сагаан хуһанайнгаа
хажууда
Сагаан саһан... Улаан
мүрнүүд...
Зүрхэнэй сохидол... Сагаан сэдьхэл.
Шэмэрүүн һалхинда найган,
Эзэнээ хүлээн зогсохо –
Үйлын үриһөө зайлангүй,
Уйдхарта абтан үлэнэ
Үншэрһэн Дашханай хуһахан.

Үүр сайхын урда тээхэнэ
Ананда агнууриһаа бусана.
Уняар манан... Хара утаан...
Эндэ тэндэ дүлэтэнэ.
Шатаһан гэрэйнэ үлэһэн модод...
Тала дайдаараа тараһан
малын...
«Хаанаб эжы аба хоёрни?
Хэн галдааб? Юун болооб?»
Саһан дээрэхи улаан мүрнүүдээр
Гүйжэл мэдэнэ Ананда...
Сагаахан хуһаяа тэбэриһэн
Эсэгэтээ һүүлшынхией уулзашана...
Гушан гурбан ондо:
ган гасуур, үбшэ тахал,
хоһон саг тохёолдожо –
хүн зоние зобоожо,
хүндэхэн байдалда оруулаа...
Тиибэшье...

Тиихэдэнь, тэрээхэн...
Зунай дулаахан хүни
Хүйтэн халхин үлээшэнэ,
Огторгойн үүлэд түргэдэн,
Һарыень намнан бүрхөөшэнэ.
Анандымнай досоо хүндэшэг,
Нойрынь хүрэнэгүй юундэшьеб...
Үерлэн урдашана горхон,
Уйдашана хуһанайнь
шууяан.
Дүтэлхэн моридой түбэрөөнһөө

Дорьбодошоно газарайнь
хүрьһэн.
Үтэр түргэн хубсала!
Хүбүүн, һамгаяа бодхоо!
Юунэй түлөөб? Ямар зэмэтэйбиб?

Гушан гурбан он
харюусажа
шадаагүй.

Хатуу шэрүүн онуудта
Хурсахан хүбүүд хюдагдаа.
Юунэй түлөө хүбэлгэнүүд
Хуби заяагаа алдааб?
Хэн эндэ зэмэтэйб?
Юунэй түлөө хосорооб?

Ошоһон олохон жэлнүүд дээрэ
Онсолон зэмынь хаяад лэ,
Шэнэ байдалаа шуумгайгаар
Шудалаад лэ үлэхэ –
Үйлын үритэй байнабди!
Харин тиихэдэ...
Хоёр нарын туршада
Хуули засагай үүдэнүүдээр
Хүбүүгээ дахуулан ябаа даа,
Хайрата гансатайньшые
уулзуулаагүй,
Хахасуулаа тэдэ хоёрые

Тэрэ сагай хуули засаг.
Һанаха байха хүбүүниинь
Халуун үбшэндэ дайрагдан,
Хүрьһэтэ алтан дэлхэйтээ
Хахасашаха юм хажуугаарнь...

Шарлашаһан мүшэртэй хуһахан
Шарайшална хэбэртэй Бүтсүүгээ:

Зүдэрүү туранхай эхэнэр
Зогсоно урдань арайхан.

«Хэлыш намдаа, хуһахан,
Хайшан гэжэ ажаһуухабиб?
Хэндэ мүнөө ошохоб,
Хэн мүнөө угтахаб,
Хээлитэй намайе
Хатуу энэ сагта?»

Арайхан хүрэнэ Галтайгаа
Анандынгаа тоонто нютагаа...
«Би Бүтсүү! Анандын һамган!»
Хэншье харюусанагүй,
Үүдэншье тайлданагүй...

Гансал Доржын Цырен
Цыбжит һамгантаяа
Зүдэршэһэн шарайтай,
Саб сагаан үһэтэйдэ:
«Оро даа, оро!» – гэжэ
Үүдээ нээһэн байна...

Энэ гунигтай түүхые
Үнэн болоһон ушарые
Анандын зээ басаган
Танда мүнөө хөөрэнэб.

Тэрэ хуһанай үрэхэнһөө
Шэнэ модон урганхай,
Хонгёо дуугаа татанхай
Бажгар хадын үбэртэ
Галтай горхоной дээрэ.

III хуби

ОРШУУЛГАНУУД

Владимир Владимировский

Я так хочу тебя любить!
Касаться звёзд и падать в бездну,
Тобою жить! С тобою быть!
Так хорошо и так чудесно!
Я так хочу тебя любить!
Кричать об этом, не стесняясь!
И по утрам тебя будить,
Губами губ твоих касаясь!
Я так хочу тебя любить!
И завалить тебя цветами,
Прижать к себе и все забыть,
Сходить с ума и мучиться стихами!
Я так хочу тебя любить!

***

*Би шамда дурлахаа нананам!
Огторгойн ододто хүрэн,
Оёоргүй нүхэ рууш унан,
Шамаараа амилхаб,
Шамтаяал ажамидархаб!
Ямар жэгтэй найхан бэ,
Шамда дурлан байхада!
Хэнхээшье эшэнгүй би
Тэрээн тухай хашхархаб!
Үглөөгүүр шамай нэрюулэн,
Уралдаш уралаа нэнгүүлэн,
Шамда дурлахаа нананам!
Баглаа сэсэгээр булан,
Хамагаа мартан, тэбэрин,
Ухаагаа төөөрин, шүлэглэн,
Шамда дурлахаа нананам!*

***

Живи, мой друг,
не глядя на других,
корону их и трон не
примеряя.
Не верь словам...
В глазах – душа
людская,
А остальное – маска,
щит и грим...
Живи, мой друг,
болезни не боясь,
Все лечится надеждой и любовью.
Ты береги душевное здоровье,
не урони случайно душу в грязь...
Живи, мой друг,
не осуждая тех,
кто жил не так,
как ты считаешь нужным.
Ты видел, как богатство
рушит дружбу?
Свой грех исправь,
увидев чей-то грех...
Живи, мой друг,
а старше становясь,
ты будешь снисходительнее
к ближним.
Как косточки внутри
у вкусной вишни,
так недостатки тоже есть у нас...
Живи, мой друг,
люби и не замечай,
какой кусочек неба над тобою,

И как березы шелестят листвою,
и как рыдает у икон свеча...
Живи, мой друг, за тех,
кто не дожил,
Чтоб за тебя им там
не стыдно было...
Не в яхтах, друг,
богатство и не виллах,
а в содержимом
искренней души...

***

Амгалан
ажаһуугыш, минии нүхэр,
арад зониие шүүмжэлэнгүй,
титим, тушаалын хэмжэнгүй,
элдэб үгэдэнь этигэнгүй...
Нюдэнэйш харасада –
нангин хүн,
Сэдьхэлын ондоо –
хүйтэн...
Амгалан ажаһуугыш,
минии нүхэр,
айнгүй элдэб танигдашагүй
үбшэнһөө.
Арюун дуран,
найдал хоёр бүхы харые
дараха хүсэтэй юм...
Сэдьхэлээ сэбэрээр
үргэн ябыш,
зосоохиингоо элүүрые
сахин үргыш...
Амгалан ажаһуугыш,
минии нүхэр,
Шинии һанамжаар
ажаһуугаагүй нэгэниие
буруушаангүй,
хүниие худалаар
хардангүй.
Харана гүш, хайшан гээд
хомхой ябадал
хани барисаашье һандаргаанаб?
Өөрынгөөл нүгэлые
сагааруулжа үзэ,

*ондоо байдалыг шүүмжэлхээ
сээрлэ.*

*Амгалан ажагуугыш, миний нүхэр,
наһанай ошохо бүри
хүнэй сэдхэл ойлгон хайрлахаш,
амтатай жэмэс соо хатуу яһан байдаг,
хүнэй зосоошье дутуу дунда мүн биил...*

*Амгалан ажагуугыш,
миний нүхэр,
Анхарыш хүхэ сэнхир
тэнгэрийн найханийе,
хуһанай набша намаагай
һаршаганахыг,
бурхадай урда*

зулын гэрэлтэн гуниглахыг...
*Амгалан ажагуугыш,
миний нүхэр,
сагһаа урид
мүнхэрһэн хүбүүдээ дурдан,
бү эшэг лэ тэдэн
шиний гаргаһан алдуунуудһаа.*

*Яхта, гоё ордон –
хүнэй наһанай удха бэшэ лэ,
үнэн сэхэ ажабайдал –
хүнэй наһанай жаргал лэ.*

Расул Гамзатов

БЕРЕГИТЕ ДРУЗЕЙ

Знай, друг мой, вражде и дружбе цену
И судом поспешным не греши.
Гнев на друга, может быть, мгновенный,
Изливать покуда не спеши.
Может, друг твой сам поторопился
И тебя обидел невзначай.
Провинился друг и повинился –
Ты ему греха не поминай.
Люди, мы стареем и ветшаем,
И с теченьем наших лет и дней
Легче мы своих друзей теряем,
Обретаем их куда трудней.
Если верный конь, поранив ногу,
Вдруг споткнулся, а потом опять,
Не вини его – вини дорогу
И коня не торопись менять.
Люди, я прошу вас, ради бога,
Не стесняйтесь доброты своей.
На земле друзей не так уж много:
Опасайтесь потерять друзей.
Я иных придерживался правил,
В слабости усматривая зло.
Сколько в жизни я друзей оставил,
Сколько от меня друзей ушло.
После было всякого не мало.
И, бывало, на путях крутых
Как я каялся, как не хватало
Мне друзей потерянных моих!
И теперь я всех вас видеть жажду,
Некогда любившие меня,

Мною не прощенные однажды
Или не простившие меня.

***

Мэдэжэ байгыш,
хани нүхэрни,
хани барисаанай
сэнгые.
Тиигээд,
түргөөр хүниие
шүүмжэлэнгүй,
нүгэл хэхээс
сээрлыш.
Хүндэ түргэн
сухалдаха сагшые
тохёолдодог.
Тиимэ ябадал
гаргангүй, бээс барижа үзыш.
Магад,
хажуудахи нүхэршни
ойлгомторгүй шамайе
гомдохоогоо,
зэм гэмээ мэдэрээд,
өөрынгөө алдууе
ойлгоод,
заһажа үзөөл.
Тэрэ нүгэлыень бү һануулыш.
Хүн зон
бидэ үбгэрнэбди, үтэлнэбди,
уһанай урадхалдал,
жэлнүүд, үдэрнүүд һубарилдахал.
Хани нүхэд үсөөрнэ,
үнэн нүхэдтэй уулзаханьшые

маанарта хүшэр болонол.
Хэрбээ,
найдамтай хүлэгнай
хүлөө шархатаад,
бүдэржэ унаа хаань,
бү зэмэлыт –
ганса харгыень зэмэлыт,
хүлэг мориёо нэлгэхээ
бү яарыт.
Хүн зон, гуйнаб таанарые,
бурхан хараг,
арюун хүсэлһөө, амгалан
сэдьхэлһээ бү эшэгты.
Алтан дэлхэй дээрэ хани нүхэд
олон бэшэ.
Хахасахаа тэдээнтэй болгоомжолыт.
Би ондоо ёһо гурим баримталдаг нэм,
Бирагүй ябадалые адаглаад,
бодолгүй байдал гэжэ ханагша нэм.
Ямар олон хани нүхэдни
намһаа холодооб.
Хожомын элдэб байдал
хараа нэм.
Эгсэ харгыдашыё туляа нэм,
ямар ехээр өөрыгөө зэмэлээбиб?
Мүнөө бултыетнай,
ундаа харюулһандал,
харадаг хаа таанарые.
Намда дуратай ба
хээээб даа хүлисэгдөөгүй
намаар, хүлисөөгүй намайе
ханаха байха, хани нүхэдни.

* * *

Ты знаешь, Бог, я сказочно
богата...

Я вижу небо, желтую листву...

Как плачет солнце в лучиках
заката...

И прячется кузнечик за траву...

Я слышу птиц и шепот павших
листьев...

Я вновь люблюсь проливным
дождём...

Как ты опять своей незримой
кистью

Рисуешь утро за моим окном...

И мне не нужно серебра и
злата...

Я в тишине склоняюсь у твоих
ног...

Я так богата, сказочно богата...

За всё, что есть,
спасибо тебе, Бог...

***

Бурхан, мэдэнэ гүш,
ямар би баянбиб...
Үглөө бүри сэнхир тэнгэри,
шарлаһан набшаһадые шэртэнэм,
шубуудай огторгойдо ниидэн
жэргэхынь шагнанам...
Үдэшэ тээшэ
наранай гуниглаад,
нулимса гоожуулхыень харанам...
Ногоон соогуур таршаагайшые
хоргодохые адагланам...
Набшаһадай газарта унаад,
шаршаганахые...
Ямар гоё юм,
сонхын саана
аадар бороошые шэдэлнэ..
Ши, бурхан,
нюуса биирээрээ хайшан гээд
зуранабши
Нангин үглөөнэй туяарһан нарые?
Намда алтаншые, мүнгэншые
хэрэггүй...
Шэмээгүй үедэ
шинии хүлнүүдтэ хүгэдэнэм..
Ямар баянбиб,
баянһаа баян...
Ямаршые ажабайдалһаа
айнагүйб...
Бурхан, хайн даа шамда....

Иосиф Бродский

Прощай,
позабудь и не обессудь.
А письма сожги как мост.
Да будет мужественным
твой путь,
Да будет он прям и прост.
Да будет во мгле
для тебя гореть
звездная мишура.
Да будет надежда
ладони греть у твоего костра.
Да будут метели, снега,
дожди и бешеный рев огня.
Да будет удач у тебя впереди
больше, чем у меня.
Да будет могуч и прекрасен
бой, гремющий в твоей груди.
Я счастлив за тех, которым
с тобой может быть по пути.

***

Баяртай, бү зэмэлэ,
мартажа үзэ, бү шүүмжэлэ.
Бэшэгүүдыем хүүргэ шатааһандал
галдажархи.
Сэхэ сагаан, сухаришагүй
зоригтой байг лэ урдахи харгышни.
Хабхар харанхы хүни
түмэн мүшэдүүд гэрэлтүүлэн байг
шини урдахи харгыеш,
дулаасуулаг лэ найдал зосоохиеш
түүдэгэйшни хажууда.
Саһа шуурган, аадар бороон,
гал дүлэн урдашни бэлэй,
аза талаанда намһаа
үлүүгээр хүртэхэшни
болтогой!

***

Осудите сначала себя самого,
научитесь искусству такому,
А уж после судите врага
своего,
и соседа по шару земному.
Научитесь сначала себе самому
не прощать ни единой промашки.
А уж после кричите врагу
своему,
Что он враг и грехи его тяжки.
Не в другом, а в себе побеждайте
врага,
А когда преуспеете в этом,
не придется уж больше валять
дурака –
Вот и станете вы человеком.

***

Өөрынгөө ябадалыг
хайнаар шүүмжлэгтэй,
тиймэ шадабарига
бэрхээр нурагтэй.
Нүүлдэнь дайсадаа хараад сүүдлэгтэй,
тийн хүршэдөөшье хэлээд туршагтэй.
Өөрынгөө алдуунуудыг
загажа үзэгтэй,
нүүлдэнь дайсандаа
шангаар хүхирэгтэй:
ханааншны хара,
нүгэлшны ехэ...
Өөрынгөө сэдхэл соо
дайсанаа даралал,
даруугаар аяг зангаа
абажа нурагал –
хүйтэрөөд таршалжа
газаа хэвтэхэгүйш,
хүн нэрээшье, магад,
хухалхагүйш.

***

Пока мы живем, значит,
будут грехи и ошибки!
Будут те, кто нас любит,
но будут и те, кто и нет!
Будут слезы, потери, надежды,
мечты и улыбки.
И усталость к закату и утренний
свежий рассвет!
И пока мы живем, будет пульс
учащённо сбиваться.
Будут новые встречи и
старые раны болеть,
так устроена жизнь...
На Земле будет всё повторяться,
это было до нас.
и так будет, наверное, впредь...
И пока мы живем,
значит, всё на земле исправимо!
Где-то выстоим, выдержим,
спрятав от всех свою боль,
и пока мы живем – мы
частичка огромного мира.
В этом мире у каждого
всегда есть шанс на любовь...

***

Алтан дэлхэй дээрэ
ажаһуухадамнай,
алдуушье, нүгэлшье
ходол байха!
Дуратайшье, дурагүйшье
хүнүүд байха.
Гашуудал, нулимса,
найдал, хүсэлэлгэ,
энеэбхилэлгэ,
нара оролгоор эсэлгэ,
үглөөнэй тунгалаг үүр сайлга!
Ажамидархадамнай
худалаймнай сохидол
түргэдэхэ, нуларха.
Шэнэ уулзалга, хуушан
шархашье үбдэхэ.
Ажаһуудал тиимэл байгууламжатай...
Алтан дэлхэй дээрэ бүхы юумэн
дабтагдаха,
энэ бидэнэй урда болоо лэ,
һүүлдэшье тиимэ байха...
Дэлхэйн байдалые заһамаар!
Хаанаб даа тэмсэхэбди,
бүхы үбшэниие нюугаадшье
ажаһуухабди.
Бидэ томо дэлхэйн заахан хубибди,
Энэ дэлхэйдэ хүн бүхэн
дурлаха аргатайл...

***

Всю ночь не спал поэт,
писал стихи,
слезу роняя за слезою.
Ревела буря за окном и дом
дрожал, охваченный грозой.
С налету ветер двери распахнул,
Бумажные листы швыряя,
Рванулся прочь и яростно завыл,
тоскою сердце надрывая.
Идут годами волны по реке,
и молниями дуб расколот.
Смолкает гром. В томительной
тиши к селенью подползает холод.
А в комнате поэта до утра
клубились грозовые тучи,
падали на белые листы живые
молнии созвездий.
В рассветный час поэт умолк
и встал, собрал и сжег свои
творенья и дом покинул.
Ветер стих. Заря алела нежно
в отдаленье.
О чем всю ночь слагал стихи
поэт?
что в этом сердце бушевало?
Какие чувства высказав, он шел,
обласканный зарею алой?
Пускай о нем расскажет
бури шум,
Ваш сон вечерний прерывая,
рожденный бурей чистый луг
зари да в небе тучка
огневая...

***

Бүхэли үдэшэ поэт унтаагүй,
тэрэ шүлэг зохёогоо,
нулимсын хойноһоо нулимса
гоожуулан.
Сонхын саана халхин шуургалаа,
залинта аадарһаа гэр шэшэрээ.
халхин добтолоод,
үүдэ сэлинэ.
Саарһан хуудаһануудые
тэрэ шэдэнэ.
Саашаа шургаад,
галзууран уйлажа,
зүрхэ сэдьхэл уйдхараар
дүүргэнэ.
Мүрэнэй долгид ханатан долгилно,
сарса модые сахилгаан
хахалнал,
Тэнгэриин шууяан аалидаһаар,
Эсэнги шэмээгүй байдалда
Тосхон тээшэ мүлхинэ хүйтэн...
Поэдэй таһалга соо
үглөөгүүр болотор
үүлэд үймэлдөө баяяса,
Сагаан саарһан дээрэ
амиды сахилгаан унаа.
Үүр сайлганаар
поэт абяагүй болоод,
бэшэһэн шүлэгүүдээ галдаа.
Гэрһээ гаража ошоо,
халхин газаа номгороо.
Үүр хирааншые
үнжэгэнөөр ягаарба.

*Юун тухай бүхэли үдэшэ
поэт шүлэг зохёогооб?
Юун зүрхэн соонь тэрэ үдэшэ
шуургалааб?
Ямар мэдэрэлнүүдые хэлээд,
поэт ябааб,
Ягаан толоноор энхэргэн
холодооб?
Тэрээн тухай хөөрэг лэ
танда
һалхинай шууяан, үдэшын
нойрые сэлмээһэн
сэбэр үглөөнэй туяан,
ягаарһан тэнгэридэ үүлэн,
шуургата һалхинаар мүндэлһэн...*

***

Даже если устали от боли
И наделали много ошибок –
Улыбайтесь помимо воли,
Не жалейте своих улыбок!
Улыбайтесь в любое ненастье,
Улыбайтесь всем бедам назло!
Жить на свете – огромное счастье!
Мы живем, нам уже повезло!
Улыбайтесь! А как же иначе?
Не давайте себя сломить!
Есть у жизни одна задача –
Несмотря ни на что,
надо жить!

***

Хэдышье үбшэнһөө эсэбэл,
Хэдышье алдуу гаргабал –
Энеэбхилыт, элдэб
Эрхэ сүлөөгэй хажуугаар,
Минхэлзээгээ бү гамныт!
Минхэд гыт ямаршые үдэрнүүдтэ,
Энеэбхилыт зорёон
элдэб зоболондо!
Алтан дэлхэй дээрэ
Ажаһууха –
Ямар ехэ жаргал бэ!
Бидэ ажамидарнабди,
Тэрэ манда ехэ урагшатайл!
Энеэбхилыт! Ондоогоор
Байха аргагүйлди!
Өөрыгөө бү эбдэрүүлыт!
Юртэмсын байдалдамнай
Нэгэл бодол бии –
Юуншые болоо хаань,
Ажаһууха хэрэгтэйл!

Бринг Бай Зе Винд, 2017 г.

Перед тем, как расстаться
с тобой навсегда,
я хотела бы к сердцу прижаться,
чтоб забыть про разлуку,
года, города,
чтоб в минутах с тобой задержаться.
Задохнуться от запаха
счастья в доме.
И предчувствия скорой
утраты напиться.
«Я тебя никогда...Я тебя
никому...»
Захлебнуться слезой и
поспешно проститься.
Чтоб вдогонку слова я
поймать не смогла,
Чтобы жалость удушьем
своим не сдавила.
Я хотела бы знать, что
счастливой была,
в тех минутах, что вечность
собой поглотила...

Шамтай хахасахын урда тээ
шангаар зүрхэндэш нэнгэдэг наа,
таралга, жэлнүүдые,
хотонуудые мартахын тула,
тэрэ саг соо шамтай
таһархагүйн тула.
Жаргалай уняартаһан
хангалһаа амияашье
бүтөөд,
хахасалгын дүтэлхэхөөнь
үрдижэ ундалһайб.
«Би шамайе нэгэтэшье...
Би шамайе хэндэшье...»
Нулимсадаа бажуугдаад,
түргэн холодохоб.
Хойноһоом хэлэхэн
үгэнүүдыеш дуулангүй,
хайрладаһаяа дарангүй.
Мэдэхээ һананаб,
жаргалтай һэм гэжэ
тэрэ сая саг соо,
хэтэ мүнхэ руу шэнгэшэхэн...

Эдуард Асадов

Я не завидую чужому
счастью.
И, как умею, берегу свое.
И, если у друзей в душе
неладье,
То это горе так же и мое.
Я вам желаю, люди,
быть добрее.
Никто не вправе изменить
судьбы!
Жизнь коротка!
Так наслаждайтесь ею
Без зависти, без злобы,
без вражды.

Би атаарханагүйб
ондоо хүнэй жаргалда,
болохо зэргээрээ өөрынгөө
аза талааниие гамнанаб.
Хэрбээ
хани нүхэдэйш сэдьхэл соонь
бүтүү хаань,
тэрэ харалганиинь минии
болуужан...
Би танда хүсэнэб,
хүн зон,
хайн ханаа сэдьхэжэ ябыт.
Нэгэшье хүн
хуби заяагаа хубилгаха
аргагүйл!
Хүнэй наһан богони.
Тиибэл,
баярлыт ажаһууһандаа,
дээрэлхэнгүй, хоролхонгүй,
дайлалдангүй!

Вот говорят: «Я жизнь начну сначала...»
А как сначала... Жизнь она одна.
И как бы было это не печально –
Назад не возвращается она...
Нельзя вернуть утраченное время
И повернуть обратно стрелок бег.
Нельзя разжечь сгоревшие поленья,
Как – не вернуть весну... и
первый снег...
Нам не увидеть вновь родные
лица
И к сердцу не прижать отца
и мать...
Нельзя переписать судьбы
страницы,
Чтоб долубить... исправить...
досказать...
«Вчера» – не будет, ...может
быть, лишь – «завтра».
Ведь в прошлое дороги нет назад...
Уходит детство, юность – безвозвратно...
Любовь... и звездопад...
и листопад...
Всё, что ушло, – уже не повторится...
Мы можем в жизни что-то
поменять...
Но в прошлое – увы – не возвратиться
и невозможно все опять начать.

***

Хүнүүд хэлэдэг: «Шэнээр
ажагуужа эхилхэм...».
Хайшан гээд – шэнээр...
Хүнэй наһан гансал...
Хэдышье уйдхартай байг –
һөөргөө эхилхэнь хүшэр лэ. –
Үнгэрһэн сагые бусаахаар
һөөргэнь тэрээниие
Эрьюулхэ гээшэ хүндэ.
Шатаһан түлэз
Дахин носоохоор бэшэ,
Үнгэрһэн хабарые,
түрүүшын саһые...
Халиһан хүнүүдэй
шарайнуудын харахагүйбди.
Аба эжыгээ зүрхэндөө
тэбэрхэггүйбди...
Хуби заяанайнгаа хуудаһашье
бэшэхэгүйбди,
дурлахаяа, заһахаяа...
хэлэхээ...
Үсэгэлдэр – үгы – магад
Гансал үглөөдэр гэжэ бии...
Үнгэрһэн байдал руу
харгы үгы ха юм...
Үхибүүн ба эдир наһамнай
бусалтагүй үнгэрнэл...
Инаг дуран... мүшэдэй уналга...
Үнгэрһэн юумэн
дабтагдахагүй...
Бидэ наһан соогоо
олон юумэ хэлгэхэбди...

Үнгэрhэн байдал руу – Халаг!
Бусалтагүй.
Дахин ажабайдалаа
эхилхэ аргагүйбди.

Эдуард Асадов

Как мало все же человеку
надо!
Одно письмо. Всего-то лишь
одно.
И нет уже дождя над
мокрым снегом,
И за окном больше не
темно.
Зажглись рябин веселые
костры,
И всё вокруг вишнево-золотое.
А есть лишь сердце
радостно-хмельное!
И я теперь богаче, чем банкир.
Мне подарили птиц,
рассвет и реку,
тайгу и звезды,
море и Памир.
Твое письмо, в котором целый мир.
Как много все же надо
человеку!

***

Олон юмэн хүндэ хэрэггүй!
Бэшэг. Гансал нэгэ бэшэг.
Нойтон саад дээгүүр
борооншьегүй,
Сонхын саана харанхы
бэшэл...
Рябинын хүхюун түүдэгүүд
носоол,
Тойроһон юмэн вишнево-алтандал...
Нервэшье, хандрашье
ондоо үгыл,
Ганса зүрхэн баярлан
hogтонол!
Би банкирһаа мүнөө баянби.
Намда бэлэглээл элдэб шубуудые,
Үүрэй сайлгые ба горхые,
Тайга ба Памирые.
Шинии бэшэг соо юртэмсэ дэлхэйл.
Ямар ехэ юмэн хүндэ хэрэгтэй бэ!

***

Я завидую солнцу,
Что ласкает тебя,
Согревая от ветра,
В этот день сентября.
Я завидую тени,
Что спешит за тобой,
Слившись с образом ночи,
Обретая покой.
Почему я не воздух?
Ведь тогда без меня
Ты не смог бы прожить
Ни минуты, ни дня.

***

*Атаарханам наранда,
шамайе эрхэлүүлнэл,
һалхинһаа дулаасуулнал
сентябриин үдэрөөр.
Атаарханам һүүдэртэ,
хойноһоош шамданал
үдэшин дүрсэтэй ниилэн
шэмээгүй.
Яахадаа би арюун агаар
бэшэбиб?
Тиигээ һаа, нэгэшье минута,
Нэгэшье үдэр намгүйгөөр
ажамидархагүй һэнши.*

***

Разве сердце
заставишь молчать?
Разве скажешь ему:
«Довольно»?
Оно будет любить
и скучать!
Даже если обидно и больно...

***

*Хайшан гээд зүрхые
абяагүй болгоохобши?
Хайшан гээд тэрээндэ
«Хүрөөл даа!» гэхэбши?
Тэрэш дурлажал,
уйдажал байхал!
Хэдышье гомдолтой,
үбшэнтэй байгааш хаань...*

***

Слова иногда нуждаются
в музыке.
Семь нот, но сколько
переливов.
Одна душа, а сколько
теплоты.
Одна судьба... и сколько
В ней изгибов!
Одна любовь, но сколько
в ней любви!
Музыка... а вот она
не нуждается ни в чем.

***

*Үгэдэ заримдаа хүгжэм хэрэгтэй.
Долоон ното, зүгөөр хэды аялгаб.
Нэгэ сэдхэл, зүгөөр хэды дулаан бэ.
Нэгэ заяан, зүгөөр хэды
нугалаа бэ!
Нэгэ дуран... зүгөөр ямар ехэ энхэрэл бэ!
Хүгжэм... Тэрэ ямаршье
юумэ хэрэглэнэгүйл.*

Расул Гамзатов

Не будет пусть никто из нас
голодным,
И пусть не будет слишком сыт:
Один от голода бывает злобным,
другой нам зло от сытости творит.

***

*Нэгэшье хүн манай дунда
үлэн хооһон бү ябаг лэ.
Нэгэшье хүн манай дунда
үлүү садхалан бү байг лэ:
Нэгэниинь гэдэһээ үлдэһэнһөө
уур сухал болоно.
Нүгөөдэнь садхалан
байдалһаа
хоро манда хүргэнэ.*

Ирина Самарина

Привыкайте счастливыми быть!
просыпаться с улыбкой лучистой...
И со взглядом, по-детскому
чистым.
Привыкайте друг друга любить,
Научитесь плохое не звать,
Предвещая заранее беды...
Вы ведите другие беседы...
Научитесь душой расцветать...
Привыкайте добро замечать
И ценить то, что жизнью дается...
И за счастьем бежать не придется,
Будет счастье за вами бежать!
Научитесь подвоха не ждать
от людей незнакомых и близких...
Ведь у всех, у высоких и низких
Есть желанье – счастье познать...
Привыкайте не злиться на зло,
А рискните помочь разобраться...
Если кто-то вдруг начал кусаться,
Значит, в чем-то ему не везло...
Научитесь прощенья просить
и прощать... Вам судьба
улыбнется.
И весна в вашу душу
вернется!
Привыкайте счастливыми быть...

***

Аза жаргалтай нүхэсэжэ
нурагты!
Минэрэлтэй нэригты...
Харасатнай,
үхибүүнэйхидэл, сэлмэг байг лэ,
Бэе бээдээ дурлан ажаһуугты...
Зүдэрүү байдал бү дуудагты,
зоболон өөртөө бү зүгнэгты...
Ондоо юумэн тухай хөөрэлдэгты,
ажабайдалай найниие
адаглагты...
Тиибэл
Азын хойноһоо гүйхэгүйт...
Жаргал танай хойноһоо
зүдхэхэл!
Муу юумэн танигдаагүй,
өөрыншье хүнүүдһээ бү хүлээгты....
Хүн бүхэн, үндэршье,
набтаршье байбал,
аза жаргал эдлэхээ хүсэдэг...
Бү сухалдыт тэрэ хүнэй
уурта,
туршажа үзыт туһалжа,
тодоруулыт...
Хэн нэгэнэй таниие
доромжолжо эхилээ һаань,
байдалынь урагшагүйдөө гэжэ
ойлгыт...
Хүнһөө хүлисэл гуйжа нурагты,
Хүлисэжэшье туршагты...
Хүйтэн заяантнай танда энеэбхилхэл,
Хабар зосоотнай халбархал!
Аза жаргалтай
ханилжа нурагты.

Евгений Евтушенко

Не надо бояться
густого тумана,
Не надо бояться
пустого кармана.
Не надо бояться
ни горных потоков.
Не надо бояться
ни топей болотных,
ни грустных подонков!
Не надо бояться
тяжелой задачи,
А надо бояться
дешевой удачи.
Не надо бояться быть
честным и битым,
А надо бояться быть
лживым и сытым!
Умейте всем страхам
в лицо рассмеяться –
лишь собственной трусости
надо бояться.

1978 г.

***

Бүтүү мананһаа,
үгьтэй байдалһаа
бү айгты!
Хадаһаа гоожоһон
голой урадхалһаа
бү айгты,
болдогтой намагһаа,
муухай хүнүүдһээ
бү айгты!
Хүндэ байдалһаа,
сэхэ харгыһаа
бү айгты!
Хүнгэн олзоһоо
холодогты, худал хуурмагаар
ажамидархаа
сээрлэгты!
Аюулта байдалай танда
занахадань,
айнгүй, нюур руунь
энеэгты –
гансал өөрынгөө
аймхай ябадалһаа
аягүйрхэжэ ябагты.

***

Каждое утро,
встречая зарю,
я как молитву, себе говорю:
«Радуйся солнцу и свету,
звонкой зиме и янтарному льду»,
И с улыбкой скажи:
«Здравствуй, прекрасность
по имени Жизнь!»
Каждым мгновеньем ее
дорожи, радуйся чуду
по имени Жизнь.

***

*Үглөө бүри
Үүр хирааниие
угтахдаа,
би, мэгзэмдэл, өөртөө
шэбэнэнэм:
«Алтан наранда
баярлыш,
арюун гэрэлын
хайхашаагыш,
хонгёо сагаан үбэлдэ,
хубаар баян зунда»,
гэрэл руу харыш:
«Амар мэндэ, хайхан
ами наһан нэрэтэйхэн!»
Агшам бүхэниие сэгныш,
жэгтэйдэ жаргыш
Ажамидарал гэжэ нэрэтэйдэ.*

***

Вы видели, как плачут старики?
Беззвучно, без надрыва, без истерик.
Слеза сползет в бороздочках щеки...
А в выцветших глазах желанье верить.
Вы видели, как ждут они звонка?
Обычного звонка по телефону...
Как сухонькие пальчики дрожат,
не замечая кнопочек знакомых...
Пусть никогда не плачут старики!
Пусть голос их звучит по телефону...
Мы дети, пока есть кому звонить,
Пока мы любим их. Пока мы помним.

***

Хараа нэн гүт
Наһатай хүнэй уйлахые?
Абязгүй, хашхарангүй,
шуухирангүй.
Нулимсань гоожонол
хасарайнь уршалаа руу...
Үнгөө буураһан нюдэнүүд соонь
хүсэхэн этигэл ба найдал.
Хараа нэн гүт, таанар,
хайшан гээд хүлээдэг бэ
тэдэ хонхын абяае?
Хайшан гээд
хаташаһан хургануудынь
һалгананаб, танилнуудай
кнопкыень ойлгонгүй дарахада.
Бү бархираг лэ наһатай хүнүүд!
Хоолойн дуулдаг лэ
телефоной утаһаар.
Бидэ үхибүүдынь,
Мүнөө дээрэ хонходохо хүнтэйбди,
Мүнөө дээрээ
бидэ дуратайбди,
Мүнөө дээрээ
бидэ һананабди.

***

Как часто мы себя
не слышим,
Как сердце в глубине зовет.
И день за днем чего-то ищем,
всё делаем наоборот.
Вот так проходим мимо
взглядом,
Пытаясь вырваться вперед,
А, может, счастье где-то рядом,
Сидит тихонечко и ждет.

***

*Бидэ өөрыгөө ходо
дууланагүйбди,
зүрхэнэй дуудалгыг баһа
ойлгоногүйбди.
Үдэрhөө үдэр юушьёб
бэдэрнэбди.
Бүхы юумэ нүгөө тээшэнь
урбуулнабди.
Хажуугаарнь гарахадаа,
харасаяа холжоруулнабди,
хайшааб даа урагшаа
бидэ жүдхэнэбди.
Магад,
жаргалнай хажуудамнай
хүлээнэ.
Бидэ тэрээниие хүсэд
сэгнэнэгүйлди.*

***

Сколько женщина может выстрадать,
Сколько выплакать может она...
А потом, приходя на исповедь,
Так сказать... виновата сама...
Сколько может любить и маяться...
Всё и всем без обиды прощать...
А потом вдруг виниться
И виновной себя считать...
Сколько может она надеяться,
Что и ей улыбнется судьба...
И когда-нибудь всё изменится,
И в окошко заглянет весна...
Сколько силы, терпения и жалости
Каждой женщине Бог подарил.
Просто вы их любите, пожалуйста,
Он для счастья их всех сотворил.

***

Хэды шэнээн эхэнэр хүн
уйдаха ёһотойб,
хэды нулимса гоожуулха
хубитайб.
Хожомынь бурхадай урда
зэмээ мэдэрнэл,
Хэлэбэл, урдань зогсон,
хүлисэл гуйнал...
Хэды шэнээн эхэнэр хүн
дурлаха ёһотойб,
зобон хүлисэхэ
хүсэ аргатайб...
Һүүлдэнь өөрыгөөл
хараан зэмэлнэл,
зэмээ мэдэрэн,
бурхадтаа мүргэнэл...
Хэды шэнээн эхэнэр хүн
найдаха ёһотойб,
хуби заяандаа жаргаха
заяатайб.
Хэзээб даа нэгэтэ бүхы
юумэн хубилаад,
Хабар сонхо руунь
шагаан жаргуулха...
Хэды хүсэ, хайра,
тэсэбэри
Эхэнэр бүхэндэ бурхан бэлэглээб.
Хайрлыт, эхэнэртэ дурлажа
хэшээгьт... Бурхан жаргахын түлөө
бултыемнай мүнделүүлээл.

***

Когда на сердце станет
одинок...
и близкий станет
как чужой...
Взгляни на небо и
вдохни глубоко...
Запомни:
Бог всегда с тобой!

***

*Зүрхэ сэдхэлшни
гансаардабал...
Дүтын хүншни
холодобол...
Хүхэ сэнхир тэнгэри руу
харыш,
Хүдэр сээжээрээ
гүнзэгыгөөр амилыш...
Хадуун абыш:
Бурхан шамтай, хажуудашни!*

ПОКАЯНИЕ РОДИТЕЛЯМ

Когда они уходят
в тишину,
Туда, откуда точно нет
возврата,
Порой хватает несколько минут
Понять – о, боже, как мы
виноваты...
И фото – черно-белое кино.
Усталые глаза –
знакомым взглядом
Они уже простили нас давненько
За то, что слишком
редко были рядом,
За не звонки, не встречи, не тепло
не лица перед нами,
просто тени...
А сколько было
сказано не то,
И не о том, и фразами не теми.
Тугая боль – вины
последний штрих –
скребет, изводит
холодом по коже.
За всё, что мы не
сделали для них,
Они прощают.
Мы себя – не можем.

ЭХЭ ЭСЭГЫНГЭЭ

Шэмээгүй орон руу
халихадань,
хэншье тэндэнээ
бусадаггүй гэжэ
мэдэрнэбди.
Заримдаа хэдыхэн лэ
саг хэрэгтэйл.
Ай, бурхан, зэмэтэй байһанаа
бидэ ойлгонобди.
Фотографи –
хара-сагаан кино.
Эсэшэн нюдэд –
танил хараса.
Тэдэ маанарые үни
хүлисэнхэй,
Хажуудань үсөөн
байгаабди,
хонходохошье,
уулзахахье,
дулаасуулхашье гэжэ
һанаагүйбди.
Нюурнуудын урданай бэшэ,
гансал һүүдэрнүүд...
Хэды шэнээн хэлэгдээб
хэрэгтэй, хэрэггүй
юумэн тухай.
Хүжүүн үбшэн – зэмын
һүүлшын зурлаа –
хабиралга.
Хүйтэн хүлһэн нюрганданай.
Эхэ эсэгэдээ
туһалаагүйбди,

оролдоогүйбди.
Тэдэ бидэниие
хүлисэнхэй,
бидэ өөһэдыгөө хүлисэжэ
шадаагүйбди.

Омар Хайям

Не зли других и сам не злись,
Мы гости в этом мире.
И, если что не так –
смирись!
Будь поумней и улыбнись.
Холодной думай
головой.
Ведь в мире всё закономерно:
Зло, излученное тобой,
К тебе вернется непременно.

***

*Хэн нэгыг хоротойгоор бү наадалыш,
Өөрөөшье бү сухалдыш.
Бидэ айлшадбди
бэрхэшээл ехэ юртэмсэ дээрэ.
Хэрбээ тиимэ бэшэшье хаань –
номгорыш!
Ухаа орыш, энеэбхилыш.
Хүйтэн толгойгоор бодомжолыш.
Юртэмсэ дээрэ
Бүхы юумэн хуулийн хэмжүүртэй:
Шинии хэһэн хорото ябадал
Өөртэшни бусаха заатагүй.*

Сергей Есенин

Я видел пьяниц
с мудрыми глазами.
И падших женщин
с ликом чистоты.
Я знаю сильных,
что захлеб рыдали.
И слабых,
что несут кресты.
Не осуждай за то,
в чем не уверен.
Не обещай,
если решил солгать.
Не проверяй, когда уже доверил.
И не дари, планируя отнять...

***

Сэсэн нюдэтэй
архиншадые,
сэбэр шарайтай
доройтоһон эхэнэрнүүдые
хараа нэм.
Хүсэтэй хүнүүдэй
шурхирса бархирдагынь,
шадалгүй заримашуулай
хэрээһэ үргөөд ябадагынь
мэдэнэб.
Бү зэмэлыш,
хүсэд ойлгоогүй байгаад.
Бү тангариглыш,
худалаар хэлэхээ мэдэжэ байгаад.
Бү шалгыш,
хүндэ этигээ хадаа.
Бү бэлэglyш,
буляаха гэжэ шиидэһэн аад.

Антон Чехов

Как дым мечтательной сигары,
носились ты в моих мечтах,
неся с собой любви удары
с улыбкой пламенной в
устах.
Но я, – увы! – погиб уж для мечтаний,
Тебя любя, я веру потерял...
И средь своих мечтательных
скитаний
Я изнывал и угасал!
Прости меня... Зачем тревожить
заснувшего в гробу навеки
мертвеца?
Иди вперед! Не унывай!
Быть может, найдешь другого...
подлеца!

***

hanaan хүсэлтэй
тамхинай уняартал
бариган бодолдом
гансал ши эрьенэлши.
Өөрымни үргэжэ ябаһан
дуранайм сохилто
дүлэтэмэ мihэрэлтэй
урал дээрэшни.
Зүгөөр – халаг! –
тэрэ хүсэлэй түлөө
hалааб би,
шамда дурлаад,
этигэлээшье алдааб...
Тиибэшье,
өөрын зайгуултаһан
бодолнууд соогоо
Би туляаб, залирааб!
Хүлисэ намайе...
Хуурсаг соо мүнхэрһэн
хүнэй
hanaaень юундэ зобоохо юм?
Урагшаал алхалыш!
Бү гажарыш!
Магад, олохош ондоо
нэгэ муу хүниие...

Роберт Рождественский

Я в глазах твоих утону,
можно?
Ведь в глазах твоих утонуть –
счастье.
Подойду и скажу:
«Здравствуй, я люблю тебя!»
Это сложно...
Нет, не сложно,
а трудно.
Очень трудно любить,
веришь?
Подойду к обрыву
крутому,
Стану падать, поймать
успеешь?
Ну, а если уеду –
напишешь?
Я хочу быть с тобой
долго,
очень долго...
Всю жизнь, понимаешь?
Я ответа боюсь,
знаешь...
Ты ответь мне,
но только молча.
Ты глазами ответь,
любишь?
Если да, то тогда обещаю,
Что ты самый счастливым будешь.
Если нет, то тебя умоляю,
Не кори своим взглядом,
не тани своим взглядом

в омут.
Пусть другую ты
любишь, ладно...
А меня хоть немного
помнишь?
Я любить тебя буду,
можно?
Даже, если нельзя,
буду!
И всегда я приду
на помощь.
Если будет тебе трудно!

***

Нюдэнүүд соош шэнгэхэм,
болохо гү?
Нюдэнүүд соош шэнгэхэ –
намда жаргал.
Хажуудаши дүтэлөөд,
хэлэхэм гү:
«Амар мэндэ, дуратайб шамда».
Тиигэжэ хэлэхэ бэрхэтэй гү...
Үгы, бэрхэтэй бэшэ,
хэсүү.
Хүндэ дурлаха хүндэ лэ,
Үнэншэнэ гүш?
Эгсэ эрьедэ дүтэлөөд,
Унабални,
Барижа намайе үрдихэ гүш?
Заа, хэрбээ холо ябашоо наам,
бэшэхэ гүш?
Би шини хажууда
удаан байхаа нананаб...
Бүхы наһандаа,
ойлгоно гүш?
Харюуһааш айнам,
мэдэнэ гүш?..
Харюусыш намда,
зүгөөр абяагүй.
Нюдөөрөө харюусыш,
дуратай гүш?
Дуратай нааш,
тангаригланам,
эгээл азатай хүн болохош,
Үгы наа, шамайе гуйнаб.
Харасаараа намайе

бү гэмныш,
эрьюулгэ руу бү татыш.
Ондоо хүндэ дуратайшые
байхаш.
Заа...
Зааханшые намайе
һанана гүш?
Дуратай шамдаа
байхадам,
болохо гү?
Болохошые, үгышые һаань,
дуратай байхаб!
Юуншые болог,
туһалхалби.
Хүшэр сагай буубал шамда!

Сергей Есенин

Ты плакала в вечерней тишине,
И слезы горькие на землю упали,
И было тяжело и так печально мне,
И все же мы друг друга не поняли.
Умчалась ты в далекие края,
И все мечты увянули без цвета,
И вновь опять один остался я
Страдать душой без ласки и привет.
И часто я вечернею порой
Хожу к местам заветного свиданья,
И вижу я в мечтах милый образ твой,
И слышу в тишине тоскливые рыдания.

1913 г.

***

Ши бархирааш үдэшын
шэмээгүй байдалда,
гашуун нулимсаи газар
руу дуһалаал.
Хүндэшье, гунигтайшье
намда байгаал.
Бэе бээ ойлгоогүйбди тиихэдэ
ши бидэ хоёр.
Холын орон руу ши
намһаа холодон ошоош.
һанаан хүсэлнай
һалбарангүй хагдараал.
Үлөөб шамгүйгөөр би
гансаардан.
Зобожо сэдхэлээрээ,
энхэрэлгүй, мэндэшьегүй.
Тиигээд ходо
үдэшын боро хараанаар
ошодогби уулзадаг
нангин газартаа.
Һэргээнэм сэдхэлдээ
зохидхон шинии дүрыеш.
Дурсанам һанаандаа
гунигтай һугшаралгыш.

ГАРШАГ

Оролто. Уяхан сэдхэлэй баглаа.....	4
О сборнике стихов «Мелодии Тугнуйской степи».....	9

I хуби. САГ ҮЕ, ХҮНЭЙ НАНАН, АЖАМИДАРЛ

"Сэсэгтэ талаар..."	12
"Арбан улаан шагайтай..."	13
"Хүнэй наһан түргэн даа..."	15
Хүхы	16
"Хажуурта сабшуулһан..."	17
Гэрхэн	18
Хэтэ мүнхын дуунууд	19
Холын бэшэг	21
Наһанай ошолго	22
Заган дабаанай үбэртэ	24
"Хүрьһэтэ дэлхэй дээрэ..."	27
"Нэгэшые хүн..."	28
"Эжы абадаа эрхэлһэн..."	30
"Хэдышые наһанай..."	31
"Иигээд залинта наһан..."	33
"Халаг..."	34

II хуби. ЭХЭ НЮТАГ, АБА ЭЖЫ, ИНАГ ДУРАН

Буряад орон	37
Эхэ нютаг – эрдэни	38
Буряад хүн	39
Түгнэдэм	41
Шэбэртэдэ	42
"Эхэ хүн..."	43
Аба эжыдээ	44
"Долоон хабар харанагүйб шамайе..."	45
"Хөөрхэн дүүхэй басагые..."	46
"Байгаалиин сэсэглээд..."	47
"Тоонто нютагаа ерэжэ..."	48
"Хэзээ хаана унахая..."	49
"Наһатай хүнүүдэй..."	50

"Эдир наһанайнгаа..."	52
"Түгнын тала анжархадаа..."	53
"Хун шубууд..."	55
Дуран тухай.....	56
"Энхэрэн тоонтодоо..."	57
"Аба эжынгээ амиды..."	58
"Балшар наһандаа..."	59
"Сагаахан хүлэгийем..."	60
Буряад-Монгол орон.....	61
"Алтан намарай арюун үдэр..."	63
Хүлээнэбди.....	64
"Алтан намарай үдэрнүүд..."	65
"Ямар юумэн..."	66
"Гэрэлэй урда..."	67
"Номин тэнгэридэл..."	68
"Гахай жэл үнгэрөөд..."	69
"Нарата юртэмсэдэ..."	71
"Гайхал дүүрэн залуу..."	72
"Мэдэрнэб..."	73
"Тоонто нютагһаа..."	74
"Үндэр наһанай дабаан..."	75
"Хараа хэн гүт..."	77
"Сэдьхэл соом хабар лэ..."	79
"Бороогой һүүлээр..."	80
"Адхарһан аяга..."	81
"Эдир залуу наһандаа..."	82
"Зургаан аша зээнэрни..."	83
«Элүүр амгалан ябахандаа..."	84
"Алтан наранай элшэнүүдэй..."	85
Дүүхэндээ.....	87
"Эжымни намайе..."	88
"Хүн хүнһөө ходо..."	89
"Үдэшэ бүри..."	90
"Ардаг хурдан морид..."	91
"Хаанабши, хайратамни?"	92
"Ай, бурхан..."	94

"Мүнгэн саһан хайлан..."	96
"Хүн нэрэдэ хүртэхэ..."	97
"Дурлаһан хүн далитай..."	98
"Эхын нүдэнһөө..."	99
"Үнгэрһэн хүни..."	100
"Үргэн Түгнын талада..."	102
"Би шинии илдам..."	105
"Хангалтаһан ногооной..."	106
"Аадар борооной хүгжэм доро..."	108
"Хайрата эхээ..."	109
"Уян нугархай сэдхэлтэй юм..."	110
"Дуулим талада..."	111
Эжы...	112
"Хэн танда хэлээ юм..."	113
"Үглөөгүүр эртэ..."	114
"Уйдаһан сэдхэлым..."	115
"Харатай түргэн..."	116
"Зунай дулаахан үдэшэ..."	117
"Таби наһанай эрьюулгэ..."	119
"Нүдэнэйш харасаһаа..."	120
"Шэнэ жэлэй гарахын урда..."	121
"Хюрууда сохюулаад..."	122
Һанааб...	124
"Абым тоонто нютаг..."	125
"Үймөөн ехэ ажабайдалһаа..."	127
"Шара алтан нарамнай..."	128
"Дуулим хабарай..."	129
"Дуулим талада..."	130
"Шэди ехэтэ хүсэтэйл..."	131
Эсэгэдээ...	132
"Ши наһанаймни харгые..."	134
"Буряад хэлэн соомнай..."	135
"Набшаһад шарлаад..."	136
"Арбаад жэлэй саанахана..."	137
"Намжаа Буряад орон руум..."	139
Эгэшэдээ	140

Ушараа нэм шамтайгаа	142
"Арад бүхэн өөрын хэлэтэй..."	144
"Хэн намайе дэлхэй дээрэ..."	145
"Балшар наһым үргэһэн..."	146
"Үүдэээ сэлиһэн хабарнай..."	147
Юрын бэшэ поэт.....	148
Дашханай хуһан	149

III хуби. ОРШУУЛГАНУУД

Владимир Владимировский. Я так хочу тебя любить!.....	160
Би шамда дурлахаа һананам!	160
"Живи, мой друг..."	161
"Амгалан..."	163
Расул Гамзатов. Берегите друзей.....	165
"Мэдэжэ байгыш..."	166
"Ты знаешь, Бог, я сказочно богата..."	168
"Бурхан, мэдэнэ гүш..."	169
Иосиф Бродский. "Прощай..."	170
"Баяртай, бү зэмэлэ..."	171
"Осудите сначала себя самого..."	172
"Өөрынгөө ябадалые..."	173
"Пока мы живем, значит..."	174
"Алтан дэлхэй дээрэ..."	175
"Всю ночь не спал поэт..."	176
"Бүхэли үдэшэ поэт унтаагүй..."	177
"Даже если устали от боли..."	179
"Хэдышые үбшэнһөө эсэбэл..."	180
Бринг Бай Зе Винд. "Перед тем, как расстаться..."	181
"Шамтай хахасахын урда тээ..."	182
Эдуард Асадов. "Я не завидую чужому..."	183
"Би атаарханагүйб..."	184
"Вот говорят: «Я жизнь начну сначала...»..."	185
"Хүнүүд хэлэдэг: «Шэнээр..."	186
Эдуард Асадов. "Как мало все же человеку..."	188
"Олон юумэн хүндэ хэрэггүйл!..."	189
"Я завидую солнцу..."	190

"Атаарханам наранда..."	190
"Разве сердце..."	191
"Хайшан гээд зүрхые..."	191
"Слова иногда нуждаются..."	192
"Үгэдэ заримдаа хүгжэм хэрэгтэй..."	192
Расул Гамзатов. "Не будет пусть никто из нас..."	193
"Нэгэшье хүн манай дунда..."	193
Ирина Самарина. "Привыкайте счастливыми быть!..."	194
"Аза жаргалтай нүхэсэжэ..."	195
Евгений Евтушенко. "Не надо бояться..."	196
"Бүтүү мананһаа..."	197
"Каждое утро..."	198
"Үглөө бүри..."	198
"Вы видели, как плачут старики?..."	199
"Хараа нэн гүт..."	200
"Как часто мы себя..."	201
"Бидэ өөрыгөө ходо..."	201
"Сколько женщина может выстрадать..."	202
"Хэды шэнээн эхэнэр хүн..."	203
"Когда на сердце станет..."	204
"Зүрхэ сэдхэлшни..."	204
Покаяние родителям.....	205
Эхэ эсэгынгээ	206
Омар Хайям. "Не зли других и сам не злись..."	208
"Хэн нэгые хоротойгоор бү наадалыш..."	208
Сергей Есенин. "Я видел пьяниц..."	209
"Сэсэн нюдэтэй..."	210
Антон Чехов. "Как дым мечтательной сигары..."	211
"Һанаан хүсэлтэй..."	212
Роберт Рождественский. "Я в глазах твоих утону..."	213
"Нюдэнүүд соош шэнгэхэм..."	215
Сергей Есенин. "Ты плакала в вечерней тишине..."	217
"Ши бархирааш үдэшин..."	218

ЦЫРЕНДУЛМА ДАГБАЕВА

ТҮГНЫН ТАЛЫН АЯЛГА
Мелодии Тугнуйской степи

Сахим (электрон) хэлбэридэ оруулагша,
редактор: Ц-Х.Дарибазарова

Хинан шалгагша (корректор): Ц-Х.Дарибазарова

Загбар бэлдэгшэ: А. Жаркой «НоваПринт»

На обложке фото Vladimir Fayl с сайта Pixabay

6+

Формат 90х60/16. Бумага офсетная. Гарнитура PT Sans.

Печать офсетная. Печ. л. 14.

Тираж 100 экз. Заказ № 1355.

Отпечатано в ООО «НоваПринт»

г. Улан-Удэ, ул. Балтахинова, 15, оф. 501

Тел: 8 (3012) 212-220, 212-552